

MOİRA

YAŞAMIM, BİR HAYALET TREN GİBİ AKLIMDAN GEÇİYOR

PUSULANIN HANGİ DERESESİNDE OLDUĞUMU BİLMİYORUM

Nisanur Tahtacı-Betül Kübranur Karaca-Dilek Balcı-Ahmet Kaya-
Doğa Turan-Özge Özdemir-İsmail Sünneci-Emre Aslan-
Burcu Çolak-Ali Parlak-Mehmet Odabaşı

Maira

Sayı 3 // Kasım 2022

İmtiyaz Sahibi:

ETÜ Düşünce ve Felsefe Kulübü

Genel Yayın Yönetmeni:

Tanju TOKA

Yayın Kurulu:

Tanju TOKA

Mehtap TUNAHAN

Beyza TANRIVERDİ

Ayşe Deniz GÜNEŞ

Asiye TURAN

Editör:

Tanju TOKA

Kapak Görseli:

Stephen Gwaltney-Unhinged

Dağıtım Sorumlusu:

Ayşe Deniz Güneş

Sosyal Medya Sorumlusu:

Beyza Tanrıverdi & Ayşe Deniz Güneş

e-Posta Adresi:

moiradergi@gmail.com

Instagram Adresi:

@mairadergi

Sayın Okur ve Yazarlarımız:

Maira dergisinde yayımlanan tüm yazıların yasal sorumluluğu eser sahiplerine aittir.

İÇİNDEKİLER

Editörden Mesaj

---1

Şiir

Nisanur Tahtacı

Bilemezsın

---2

Deneme

Betül Kübranın Karaca

Çürümenin Altı Günü

---3

Hikaye

Dilek Balcı

Uzaktaki Minik Dünyalar

---7

Deneme

Ahmet Kaya

Ölümün Dayanılmaz Gerçekliği

---11

Şiir

Doğa Turan

Günebakan

---13

İÇİNDEKİLER

Masal
Özge Özdemir
Mutluluk Çiçeği
---14

Deneme
İsmail Sünneci
---20

Şiir Analizi
Emre Aslan
İsmet Özel'in "Celladım
Gülümserken Çektirdiğim Son
Resmin Arkasındaki Satırlar"
Başlıklı Şiirinde
Heidegger'in Dasein'ini
Arama
---21

Deneme
Burcu Çolak
Uzaklaşmış
---29

Kitap Analizi
Ali Parlak
Avram Naam Chomsky-Dil ve Zihin,
çev. Ahmet Kocaman, Ankara, 2018
---32

Araştırma Yazısı
Mehmet Odabaşı
Abbâsilerde Bağdat'ın
Kuruluşuyla Beraber Başlayan
Tercüme Faaliyetlerine Bir Bakış
---39

Tanju Toka

Editörden Mesaj

Sevgili **Maira** okuru;

Dergimizin üçüncü sayısını sizlerle buluşturmanın heyecanı ve gururu içerisindeyiz. Önceki sayılarımızda olduğu gibi bu sayımızda da şiir, deneme, hikaye, masal, şiir ve kitap analizlerinin yanı sıra araştırma yazılarını kapsayan geniş bir yayın yelpazesi bulunmaktadır.

Dergimizin üçüncü sayısının yayımlanması yine birçok kişinin çok kıymetli katkı ve desteğiyle birlikte gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, bu sayımızda da bize her türlü desteği veren Rektörümüz sayın Prof. Dr. Bülent ÇAKMAK hocamıza **Maira** ailesi adına şükranlarımızı sunarım. Ayrıca Felsefe bölümü başkanı sayın Doç. Dr. Kemal BAKIR hocamızın şahsında Erzurum Teknik Üniversitesi Felsefe bölümünün bütün hocalarına da teşekkür ederim.

Son olarak, birinci ve ikinci sayımızda olduğu gibi üçüncü sayımızda da metinlerin toplanmasının yanı sıra, dizgi ve editöryel çalışmalarda gösterdikleri gayret ve özverilerinden ötürü Erzurum Teknik Üniversitesi Düşünce ve Felsefe Kulübümüzün başkanı sayın Ayşe Deniz GÜNEŞ'e, Erzurum Teknik Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünün hocalarından sayın Arş. Gör. Mehtap TUNAHAN'a ve tabiki yayın kurulumuzu oluşturan tüm çalışma arkadaşlarıma en kalbi teşekkürlerimi iletmem istesim.

Bir sonraki sayımızda buluşmak ümidiyle; pusulanız hep iyiyi ve güzeli gösterecek....

NİSANUR TAHTACI BİLEMEZSİN

Varlığına alıştığım için yokluğunu unutmak elbette zor sevgilim
Bilmelisin ki ben senin yokluğuna da aşığım
Aradım seni sensizken
Göğsüme hançer gibi sapladığın acıda
İki dudağımın arasında bıraktığın tebessümde
Gözümden akan yaşın yanağımda bıraktığı her izde
Şiirlerin iç geçirdiğim mısralarında
Dışarıda yağın yağmur damlalarının düştüğü her yerde
Sessizce baş eğip gidenlerin ardında
Bir kuş gibi süzülüp gökyüzünün maviliğinde aradım durdum
Zaman, mekân tanımadan baktım, bulamadım
Sonra soluduğca acıyan kırık kaburgalarım arasına sıkıştı kaldı kalbim
Bilemezsin bir fotoğrafı gözyaşıyla acı içinde öpmek ne büyük kayıptır
Kırpık uçlarında biriken katrelerin düşünce bir yeri nasıl yaktığını bilemezsin
Bir kahkaha kaç acının yansımasıdır bilemezsin
Taş, duvar, kapı, pencere ıssız kalır sensiz bu yoklukta
Bu yokluk nasıl bir feryat figandır bilemezsin.

BETÜL KÜBRANUR KARACA
ÇÜRÜMENİN ALTI GÜNÜ

İlk Gün: Masada bir çiçek... Canlı olmasının tek belirtisi açtığı yerde olmaması.Yeni koparılmış çiçeğin tazeliği de bellekte çok uzak, bu uzaklığı böyle bir tekrarlayışla bozmak hissedilebilecek tüm yakınlıklardan uzak. Kimlerin getirdiği tahmin edilebilir ama sorun o değil, neden? Neden burada, neden burada olması gerektiği düşünülmüş?

Uzun bir bakış... Çiçeğin tüm ömrünü günler ve mevsimlerde görmeye çalışmak, kısa ömrünü... En çok da insanlar olmadan, sanki onun tüm sabah ve akşamlarda aynı canlılıkla kalma hevesi, kokusu onlara aitmiş gibi davranan insanlar... Hadi biraz daha zamanı olsa, onların kendi gölgesinin vurduğu, vurmadığı her şey için aynısını düşündüklerini görse; bencilliklerinin sadece kendisiyle alakalı olmadığını anlasa... Ama o olması gerektiği yerde değil burada, diğerlerinden olmadıklarını sandığını insanlar yüzünden burada.

Günlük kullanılan bardak içindeyken ne kadar bizden, ama o vitrinlik bardakta durmalı ve suyu yenilenmeli, sürekli... Canlılığını olabildiğince sürdürmek tek yapabileceğim, belki kısa süreliğine tek görevim. Yok, hayır sürenin ne kadar olacağını bilemem; bir çiçeğin tüm gerçekliği bozup yaşama meydan okumayacağı ne malum? Hem benimle ilgili belirlenmiş bir süre olduğunu söylese biri ya da yaklaşık olarak hesaplamalara kalkışsa... Hayır ben bir çiçekten üstün saymam kendimi.

Bir sürü çocuğun oturup harfleri çözmeye çalışmasının efsane sayılmasından kısa süre sonra, birden karşılaşılan tahta sırada oturma pratiklerinden biri; çiçek olmak... "Çiçek olmaya bayılmam bir anlığına kolları sıkı sıkıya bağlı, arkasına yapışmış uslu çocuklar olarak görüldüğümüzü bildiğim için değil; onu gece, gündüz, deve, cüce oyununa sonradan eklenen bir bölüm sanmamdandı ve artık çiçek olunmadığında da dört komutun uzağında yaramazca dans eden çocuktum."

İkinci Gün: Canlılık hâlâ sürüyor. Açılmayan yapraklar açılmaya başlamış, açılanlar biraz daha büyümüş.

İzlemek istenen tiyatro oyununun tek seansının ders saati ile çıkışması ve ilk defa okulu asmak... Okul hakkındaki yerleşmiş düşüncelerle zorunlu olarak gelmesi gereken vicdan azabının giderilmesi için oyun öncesi heyecanıyla dalmaya çalışmak ve bunun için oyunun ismini düşünmek: "Nasıl bir sihri olabilir çiçeğin?"

Oyun boyunca karakterlerin peşinde koştuğu, gerçek bir sihir değmiş gibi ışıl ışıl yanan çiçeğin oyun bittikten sonra sahnede yalnızlığı, salonda çıkmak üzere olan çocukların merakına teslim edilmesi... Bazı çocukların oyun dışında da çiçeğin parlamasına sevinmesi, bazılarının yakından görünce dekor olduğunu anlayıp sihre güvenlerinin kaybolması, bazılarının gerçek olmama ihtimalini düşünmedikleri sihirde yararlanmaya çalışması...

"Pili oyundan oyuna değiştirilen, insan yapması bir çiçeğin sonsuza kadar insanlara fayda sağlayacağına duyulan inancın sihri bende o zaman kayboldu."

Üçüncü Gün: Canlılık devam ediyor ancak yaşama isteği kaybolmaya başlamış. Yapraklar açılmaya devam ediyor, sonradan açılanlar büyümüş ve öncekilerin renkleri soluklaşmış.

Sürpriz bir hafta sonu gezisi... Şehirden kısa süreliğine uzaklaşan, uzak yollar alan yetişkinlerin tatlı yorgunluğu ve çocukluğun bitmeyen enerjisi... Başta sonsuz gibi görünen kısıtlanmış zamanın biraz daha kaldığının bildirilmesini özgürlük ilanı olarak algılamak... Çok uzaklaşılmasını, kendileri tarafından görülebilen yerlerle görünmeyen bir bağ olsun diye diye arkadan söylenen: "Anneler günü bugün, çiçek toplayın!" sözü ve "Koşmalıyız şimdi durmadan, dağlar bizimidir!" aldırmaışı... Sonsuz uzanan dağda rengarenk halı gibi duran akılları çelen çiçekler ve annelere onların hepsini toplama coşkusu... Dönüşte arabada bir kısmının düşürüldüğüne ve kolaylıkla bağlanabildiğine hayıflanılan, çocuk avucuna uygun buketler ve "Yine toplarsınız, bir anneler günü bugün değil ya!" tesellisi...

"Bir daha çiçek toplamadım."

Dördüncü Gün: Açılmayan yaprak kalmamış. Küçük yapraklar zoraki büyümüş, renkleri hâlâ koyu. Büyük yapraklar daha da soluklaşmış ve bir kısmı dökülmeye başlamış.

Sınıftaki herkesin birlikte öğrendiği çiçek motiflerinin, tüm defter kenarlarını mutluluk motifleriyle süslemesi...

Yıllar içinde çiçeğin yalnızca kızlara bırakılıp kızlardan çiçek gibi zarif ve kırılgan olmalarının beklenilmesi; çiçek uzaklaşmasıyla özgürlük, üstünlük ve gücün erkeklere verilmesi...

"Her zaman güçlü çiçek olma zorunluluğundan da, güçlü olmaktan da, çiçek olmaktan da nefret ettim."

Beşinci Gün: Kalan yapraklarda renklerin son izleri kalmış, dökülen yapraklar çoğunlukta. Yaşama isteği belirtisi tamamen silinmiş.

Her sene bahçedeki güllerden gül reçeli yapılmasından bıkmaması ve bir cin fikirlilikle gelen "Bu sene güllerden dondurma yapabiliriz!" düşüncesi... Binbir yalvarışla ikna edilip senenin gül kararını çocuklara bırakan gül muhafızı... Tadı çok beğenilmese de buluşun düzende büyük bir yenilik olmasının verdiği lezzet...

"Gül reçelini sevmeye başladım ama yetişkin olmanın ağırlığını kaldıramıyorum."

Altıncı Gün: Dökülmeyen yaprakların hepsi solmuş, suyun içinde umutlu bir soluş gibi gözüküyor ama ömrünün binde biri zamanda bile çürük kokusu yayan bir çiçek olmayı hak etmiyor.

Dökülen yapraklarıyla birlikte dökülmeli.

Kitap arasından çıkan kurumuş bir çiçek... Hiç yaşanmamış gibi hissedilen geçmişin hatırlanmaya çalışılması...

"Çiçeklerle bir meselem olsun artık istemiyorum."

Çizim: Yağmur Karamanlı

DİLEK BALCI
UZAKTAKİ MİNİK DÜNYALAR

Beril ve ailesi anne babasının özel işleri sebebi ile okuldan ve işyerlerinden birkaç günlüğüne izin alarak Ankara'dan Elazığ'a doğru yola çıkmışlardı. Annesi ve babası ile birçok yere seyahat etmişlerdi ama bu kez okulundan ayrı kalması gerekmişti. Öğretmeni bu günlerin telafisinin yapılabileceğini söylemişti ama o "arkadaşlarım teneffüslerde ne kadar güzel oyunlar oynuyorlardır." diye düşünmeden edemiyordu. Tek tesellisi çok sevdiği anneannesini görecek olmasıydı. Anneannesini Beril sıkılmasın diye köydeki evlerine gideceklerini söylemişti. Orada sürekli belgesellerini izleyip araştırdığı bazı bitki ve hayvanları canlı canlı görebilmek istiyordu. Karşısına çıkabilecek o heyecanlı serüvenlerin hayalini kurarak annesi ve babasıyla sohbet ederek arabalarında çalan şarkılara eşlik ederek yolculuğu tamamladılar.

Anneannesinin köydeki evine vardıklarında saat Beril için oldukça geç olmuştu. Çok yorgun olan Beril anneannesine sarılıp özlem giderdikten sonra uyumak istediğini söyledi. Beril dişlerini fırçalayıp pijamalarını giyerken anneanesi biricik torununa yünden yapılmış bir yer yatağı hazırladı. Beril bu konforlu yatakta derin bir uykuya daldı. Her sabah çalan saatinin aksine bu sabah neşeli kuşlar cıvıdayarak uyandırdı onu. Gerilerden gelen bir horoz sesi ile doğrudu yatağından ve hemen evin balkonuna koştu. Yemyeşil bir köydü burası hayvanların sesleri insana mutluluk veriyordu. Tam bunları düşünürken harika kokular geldi burnuna. Aşağıya doğru baktığında anneannesinin bir ateş önünde hamurdan yiyecekler pişirdiğini gördü.

- "Anneannecim günaydın" diye seslendi.

Anneanesi torununun uyandığını görünce sevinçle;

- "Günaydın benim minik papatyam. Bende sen uyanmadan bu gözlemeleri bitiririm sanıyordum ama erkenci çıktın. Giy bir terlik gel bakayım yanına." dedi gülümseyerek.

Beril hemen bir terlik giyip koşarak anneannesinin yanında bitiverdi. Gözlemeler o kadar güzel kokuyordu ki kahvaltıyı beklemeden yemek istiyordu. Anneanesi torunu daha istemeden hemen bir peynirli gözlemeyi yanındaki peçeteye sardı ve Beril'e uzattı. Beril teşekkür ederek hemen yemeğe başladı. O an keşke anneannem bizim okulun kantininde çalışsa da her gün bu gözlemelerden yapsa diye düşündü ve bu hayaline güldü. Tam o anda bahçe kapısı açıldı içeri keyifli olduğu yüzünden belli olan babası girdi.

- "Öoo köylü güzeli erkencisin bakıyorum. Erken kalkman aslında iyi olmuş. Saat şuan yedi buçuk hızlı hazırlanıp kahvaltını yaparsan yetişiriz diye düşünüyorum." dedi.

Beril şaşkın şekilde babasına bakarak;

- "Babacığım nereye yetişiyoruz. Ben hiçbir şey anlamadım." dedi.

Babası gülerek;

- "Haklısın bende heyecanlandım. Konuyu ortasından girip anlattım. Buraya gelirken okulundan ayrı kaldığın için çok üzüldüğünü gördüm. Sabah anneannene köyün bir okulunun olup olmadığını sordum. Anneannen tabii ki okulumuz var öğretmenimiz de okulun lojmanında kalıyor dedi. Bunu duyar duymaz lojmana gittim ve okulun öğretmeni ile bugün için seni misafir öğrenci olarak okula kabul etmelerini istedim. Öğretmen çok anlayışlı biriymiş memnuniyetle kabul edeceklerini söyledi. Şimdi hemen kahvaltını yap ve hazırlan saat tam dokuzda okulda olmamız gerekiyor." dedi

Beril bu habere çok sevindi. Yeni arkadaşları olacaktı. Heyecanla merdivenleri birer ikişer çıktı.

Beril bu habere çok sevindi. Yeni arkadaşları olacaktı. Heyecanla merdivenleri birer ikişer çıktı. Annesinin kendisi için hazırladığı kıyafetleri giydi. Anneannesinin hazırladığı gözlemlerden bir tane daha yiyerek babasıyla birlikte okula gitmek üzere evden çıktılar. Yolda giderken etrafına baktığında tüm evlerden öğrenciler çıkıyordu. Mavi önlükleri beyaz yakaları vardı. Herkes yürüyerek okula gidiyordu. Okul bahçesine kavuştuklarında Beril şaşırılmışı tek katlı uzun bir binadan oluşuyordu bu okul. Ankara'da eğitim gördüğü okula hiç benzemiyordu. Okulun iki ucunda birer kapı vardı. Bir kapının üstünde okulun tabelası varken diğer kapının üstünde lojman yazıyordu. Öğretmenin evi okulun içinde miydi? Aklındaki bu sorulara cevap ararken öğrenciler okul tabelasının olduğu tarafta sıraya girdiler. Toplamda 4 sıra oluşmuştu ama her sınıfın öğrenci sayısı 3-4 kişiydi. Bu şaşkınlığını daha atmadan okul kapısından bir öğretmen çıktı. Öğretmen babasına selam verip konuştuktan sonra onu bir sıraya yerleştirdi ve tören başladı. Öğrenciler sırayla içeri girmeye başladı. Beril bulunduğu sırayı takip ederek hangi sınıfa gitmesi gerektiğini öğreneceğini düşünürken herkesin aynı sınıfta olduğunu anladı. Öğretmen Beril ile tüm sınıfı birbirine tanıttirdikten sonra Beril'i boş olan bir yere oturttu ve derse başladı. Bu sınıfta aynı anda birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflar eğitim alıyorlardı. Öğretmen örneğin birinci sınıflara ders anlatırken diğer sınıflara ödev veriyordu. Üst sınıflarda olan öğrenciler bazen alt sınıflardaki arkadaşlarına yardım ediyorlardı. Bu oldukça ilginç bir okuldur. Zil çaldığında hep beraber tenfüse çıktılar.

Okulun meyve ağaçları, sebzeleri hatta küçük bir kümesi vardı. Bunların hepsinin bakımını öğretmen ve öğrenciler yapıyorlar sonrada yetiştirdikleri bu ürünleri okullarında yiyorlarmış. Hatta bazen köylüye dağıttıkları bile olmuş. Okulun Jüpter adında bir köpeği bile vardı. Çocuklarla oyunlara oda dahil oluyordu. Sınıfta bir kömür sobası vardı. Beril arkadaşlarına sorduğunda öğrendi ki kış mevsiminde her sabah öğretmenleri sobalarını yakıyormuş. Okulun temizliğini öğretmen ile birlikte öğrenciler yapıyormuş. Bazen veliler bu temizliğe dahil oluyorlarmış. Beril bu öğrendiklerine oldukça şaşırılmıştı. Kendi okulunda birçok sınıf ve öğretmen, temizlik personeli ve müdür vardı. Bu farklılıkları anlamlandırmaya çalışırken öğretmen yanına geldi ve;

- "İşte Beril burası bizim okulumuz. Okulumuzu, arkadaşlarınızı sevdim mi?" dedi.

Beril içten bir gülümseme ile cevap verdi.

- "Arkadaşlarımı, sizi, bu ağaçları ve hayvanları çok sevdim ama öğretmenim bu okul diğer okullardan çok farklı geldi bana." dedi.

Öğretmen gülümseyerek yanıtladı.

- "Evet Beril bizim okulumuz sizin gördüğün okullardan biraz farklı ama aynı şeyleri öğreniyorsunuz. Türkiye'de bu şekilde eğitim öğretim yapan birçok köy okulu var. Köylerde bazı imkansızlıklardan dolayı okullar bu şekilde eğitim öğretim yapıyor. Bu okullara birleştirilmiş sınıflı köy okulları deniyor. Bu köylerdeki çocuklar daha iyi eğitim alsın diye bizler burada mutlulukla çalışıyoruz." dedi.

Beril öğretmeni dinledikten sonra ona sarıldı ve;

- "İyi ki bu okullar var dedi keşke bende böyle bir okulda eğitim alabilsem. Sadece kitaplara değil ağaçlara, hayvanlara da dokunabilsem. Kendi okuluma gidince sizin okulunuzu herkese anlatacağım belki bizde bir küçük çiftlik kurarız okulumuza." dedi ve neşeye güldü.

Zil çalıp sınıfa geçtiklerinde Beril keyifle derse katıldı. Son ders okul bahçesinde oyunlar oynadılar. Yemyeşil çimenlerde yuvarlandılar. Okuldan çıkarken arkadaşları yetiştirdikleri sebze ve meyvelerden Beril'e hediye ettiler. Beril eve döndüğünde çok mutluydu. Ülkemizin köy okullarına bir serüven gerçekleştirmişti. Annesine tüm olanları anlattığında bir zamanlar annesinin de böyle bir köy okulunda öğretmen olduğunu öğrendi. Annesi ile bu okula hediye kitaplar ve oyuncaklar göndermeye karar verdiler. Beril bundan sonra kendi okuduğu tüm kitapları köy okullarındaki arkadaşları ile paylaşmaya karar verdi. Babası bir kardeş okul projesi yürüterek köy okullarındaki arkadaşlarına kendi imkânlarımızı ulaştırılabileceğini ve onları belli aralıklarla ziyaret edebileceklerini söyledi. Arabalarına binip Ankara'ya gitmek için yola koyulduklarında Beril bu kez köy okulunun hayalleri ile yolculuğunu sürdürdü. Kendi okulunda öğretmenlerine hemen bu durumu anlatıp kardeş okul olmak istiyordu. Herkese anlatacağı uzaklardaki bu minik dünyalar hiç unutulmamalıydı.

Ahmet Kaya

Ölümün Dayanılmaz Gerçekliği

Yolda giderken hep sağa sola bakardı. Etrafındaki insanları, yanından geçenleri, gözüne ilişenleri, bir köşeye çekilip sessizce konuşanları, bir elinde bavuluyla diğer elinde telefonu ile taksici çevirirken sıkıntı çekenleri, sabahın köründe kalkıp dükkanını açtıktan sonra kapı önündeki buzları kırmaya çalışan yaşlı amcağı, elinde sigaraları ile okula giden çocukları (muhtemelen lise öğrencileri), kuşların bile uyanmadığı vakitte sokakları temizlerken soğuktan donmuş ellerini ısıtmaya çalışan güzel abileri, amcaları, kısacası görebildiği her şeyi dikkatlice takip ediyordu. Etrafı iyi gözlemlerdi. Bazen can sıkıntısından bazen hayatın ona verdiği bir sorumluluk, yük, ceza gereği yapardı. Bakmıyordu, gözlemliyordu.

Kışın son günleri...Bütün kış insanları canından bezdiren soğuk hava yerini bahara bırakıyor. Kış boyunca yuvalarından çıkmayan kuşlar gökyüzünde davetten davete icabet ediyorlar. Yaz aylarına hasret çeken dağlar üzerlerindeki beyaz örtüyü yavaş yavaş atıyorlar. Bahar ayların yaramaz çocuğu ağaçlar şarkı söyleyip aralarında oyun oynuyorlar. Ve çocuklar...Uzun ve soğuk günler boyu Güneş ile küskün olan çocuklar, uzun yıllar hapishanede kalmış bir mahkûmun dışarı çıkıp güneşe bakması gibi bakıyorlar. Sanki bu güneş, kış boyunca ora sıra başını uzatan güneş değildi. Daha sarı, daha parlak...

Kış acısıyla, soğuğuyla, bereketsizliğiyle gidiyordu.

Günlerden perşembeydi. Güneş ondan önce uyanmıştı. Dışarıdan sesler geliyordu. Sabahın bu saatinde, yerin, göğün, toprağın hatta ölümün bile uyanmadığı bu saatte, gelen sesler ona yabancı gelmiyordu. Karşı komşuları Süleyman amca ve arkadaşları camiden geliyorlardı. Diğer camilerin aksine, bu caminin imamı ezanı bir başka ruh haliyle okuyordu, sesi sabahın ıssızlığında ne zaman yükselse sanki ölüm bütün gücüyle etrafı sarıyordu. Gözlerini zar zor açıyordu. Saate baktı. İşe geç kalıyordu. Bir leoparın ıssız ve tenha bir ormanda, kimsenin korkudan girmedığı hatta ölümün bile korkudan girmedığı bir ormanda, avına saldırmaması gibi kalktı ve yola koyuldu. Dışarıso soğuk. Dışarıso hep soğuk...

Soğuk burnundan başlayıp bütün organlarına çarpıyordu. Vücutta soğuğa karşı bir çatışma, sonu belli olan bir çatışma.

Gökyüzünde sesler.

Anlaşılan bu saatte tek kalkan o değildi. Havada duman kokusu...Etrafta gece soğukta donan arabalarını çalıştırmaya çalışan insanlar.

Yüzlerine sanki dumandan bir maske vardı.

Gecikiyordu. Yol boyunca düşünüyordu. Kafasındaki sesler dengesini bozuyor, sendelenmesine sebep oluyordu. Gece gördüğü rüyayı anımsadı. Bu hayatta hiçbir zaman görmediği, elini tutmadığı, azarını iştmediği, gülüşünü görmediği, sesini duymadığı, ağlayışını görmediği, harçlık alamadığı, kendisiyle dertleşmediği, yürüyemediği, okulla beraber gidemediği babasını görmüştü. Çok sevdiği ve görmediği/göremediği babası.

Babası ona haber vermeden ansızın bir sabah çekip gitmişti. Bir babaya en çok ihtiyaç duyulduğu vakit gitmişti. Ölüm babası ile arasına, o çok küçükken girmişti. Annesinden duyduğu ölüm sebebi kanserdi. Yani kanser illeti aralarını açmıştı. Ah ölüm...Ölüm Tanrı'nın insanoğluna vermiş olduğu en büyük ceza, en büyük mükafat...Ölüm yaratıcı ile yaratılanı ayıran somut bir varlıktır. Ölümden korkmak...İnsanlar Tanrı'dan mı çok korkarlar yoksa ölümden mi? Ölümden korkuyordu. Çünkü ölüm babasını ondan almıştı.

Vakitsiz bir zamanda.

Doğa Turan
Günebakan

Biliyorum yoksun, bu yokluk sonsuz
Tüm maalesefli cümleler altında bir yeraltısın
Tüm izlerim altında kızarık bir utangaçlık
Tüm gülüşlerin gerisinde düğüm acısı
Tüm bulutların köşesinde asılı duransın
Biliyorum iyileşmesi durmayan bir yararsın
Tüm kabartıların rahatsızlığında bir telaş
Tüm ışıklar altında sancı çeken bir sızı
Tüm ipekler altında yarım yamalak bir tepe
Tüm gözler altında yabancı bir nazarsın
Biliyorum yalnızlığımın yüce tenhaliğında sessin
Tüm karanlığımın altındaki kırık cam
Tüm dağların üzerindeki beyaz ve yeşil
Tüm cinayetlerin arkasındaki sebep
Tüm nefeslerin alınışındaki günebakansın.

ÖZGE ÖZDEMİR
MUTLULUK ÇİÇEĞİ

Uzak zamanların birinde ormanın derinliklerinde sadece gitmeye kararlı insanların gidebildiği ve görmeyi kalbiyle isteyenlerin görebildiği bir sarayda güzeller güzeli bir prenses yaşarmış. Prensес Miroş tüm orman halkı tarafından çok sevilirmiş. Gününün büyük bir kısmını da ormanda kedilerle, köpeklerle, tilki ve sincaplarla oynayarak geçirmiş. Prensес Miroş'un annesi güzeller güzeli kraliçe Hilla ise kızının ormanda bu kadar fazla zaman geçirmesinden tedirgin olsa da kızını böylesine mutlu gördüğü için hiçbir şey söylememiş.

Gel zaman git zaman Miroş büyümüş, güzelliği artık masallara konu olmaya başlamış, gözlerinin rengini çok sevdiği ormanın yeşilinden aldığı, gülüşünün kavuran bir yaz günündeki rüzgâr serinliği kadar tatlı olduğu, dudağının hemen üstündeki beninin gökyüzündeki kutup yıldızından daha güzel görüldüğü kulaktan kulağa dolaşır durmuş. Ama kimse Prenses Miroş'u görmeyi başaramıyormuş, çünkü onu görebilmek için gerçekten istemek gerekiyormuş, içten istemek. Birçok prens krallığı, onun sarayını bulmak için terk etmiş, güçlü ordularla aramadıkları, gitmedikleri yer kalmamış ama yine de Prenses Miroş'un ne sarayına ne de ormanına ulaşabilmişler.

Günlerden bir gün bir gezginin yolu düşmüş bu herkesin arayıp kimsenin bulamadığı ormana. O zaman nasıl oldu da gezgin buldu diye soracaksınız, çünkü gezgin gerçekten arıyormuş, mutlu olmadığını hissettiği bir günün sabahında mutluluğu aramayı koymuş kafasına. Mutluluk elbette aranarak bulunacak bir şey değildir ama derler ya bulunanlar da ancak arananlardır. Böylelikle her şeyi, herkesi arkasında bırakmış gezgin, bir tek çok güvendiği kalbini almış yanına. Ne aradığını neyle mutlu olacağını bile bilmeden yürümeye başlamış, günlerce yürümüş. Yol üstünde bir sürü insanla karşılaşmış, kalbine sormuş hemen mutlu musun diye, hiç ses gelmemiş gezginin kalbinden. Yürümeye devam etmiş gezgin.

Bir gün elbette konuşacak kalbim benimle, bir gün elbette mutlu olduğunu söyleyecek bana, diye düşünmüş tüm yol boyunca. Ama hissediyormuş, yavaş yavaş umudu tükenmeye başlamış, belki de bu dünyada herkesin mutlu olması gerekmiyordur, belli ki ben mutluluğu bulamayacağım diye geçirmiş içinden. Tam da böyle bir gün, yolu daha önce hiç görmediği güzellikte bir ormana çıkmış. Bu ormanda çiçekler çok daha güzel kokuyor, ağaçlar daha bir yeşil, hayvanlar daha bir mutluymuş. Kalbi hızlanmış gezginin, bu hızlılık umudunu tekrar yeşertmiş. Biriyile karşılaşım diye ormanın içinde gezinmeye başlamış ama hiç kimse yokmuş. Bir yandan da ormandan yanlışlıkla çıkarım ve bir daha burayı bulamam diye korkuyormuş. Sonunda birilerini aramaktan vazgeçmiş, hem yol boyunca insanlarla karşılaşım da ne oldu, bu orman kadar beni hiçbirisi mutlu edemedi demiş kendi kendine.

Ormandaki hiçbir hayvan zaten yabancılık çekmemiş gezgine, hemen birlikte oyunlar oynamaya başlamışlar. O sırada Prenses Miroş, büyük bir keyifle ormana doğru yürüyormuş. Ancak ormanda bir gariplik olduğunu sezmiş, çünkü normalde onu ilk ağacın altında bekleyen hayvanlar bugün orada yokmuş, hızlı adımlarla ormanın içine girip, duyduğu birkaç sese doğru yönelmiş. Biraz sonra da hayvanların hepsinin daha önce hiç görmediği biriyile oynadıklarını görmüş. Hayvanlar onu fark edince hemen çevresine toplanmışlar. Prenses Miroş, herkesin iyi olduğuna emin olunca üstündeki tedirginliği atmış ve tüm hayvanları tek tek severek selamlamaya başlamış. En son ise ona çekingen gözlerle bakan gezgine yaklaşmış.

-Merhaba, sen de kimsin ve buraya nasıl geldin?

-Ben, bilmiyorum. Yani isteyerek gelmedim, eğer bu orman sizinse hemen gidebilirim.

-Hayır, hayır, gitmene gerek yok, o kadar uzun zamandır buralarda birini görmedim ki sadece şaşkırdım. Bu orman onların, demiş hayvanları göstererek. Ve belli ki onlar da seni çok sevmiş. Benim adım Prenses Miroş.

Gezgin, prenses ünvanını duyunca hemen diz çökmüş.

-Ben de gezginim prensesim, sizinle tanıştığıma çok memnun oldum.

Böylelikle tanışıp, birlikte oynamaya başlamışlar gezgin ile Prenses.

Gece olunca da Prenses gezgini almış ve sarayına götürmüş, sarayı görebilecek mi diye çok merak ediyormuş ama gezgin sarayı görür görmez, gözlerini inanamaz şekilde açıp hayranlığını belirtince, prenses çok mutlu olmuş. Beraber kraliçenin huzuruna çıkmışlar. Prenses, yeni arkadaşını annesine tanıtmış. Gezgin, bi yandan prensesin arkadaşı olduğu için çok mutluymuş ama bi yandan da kendiyile konuşsun diye can attığı yüreğinin hiç susmadan prensesin ismini fısıldamasının ne anlama geldiğini çözmeye çalışıyormuş. Artık prenses ve gezgin sürekli birlikte oynuyorlarmış, hayvanlar da bu birlikten çok memnunmuş. Gezginin kalbinin konuşması, prenses yanındayken de değilken de hiç bitmemiş. Demek ki aradığım mutluluk buymuş demiş gezgin. Demek ki ben de mutlu olabiliyormuşum.

Günlerden bir gün, prenses bir rüya görmüş. Rüyasında daha önce hiç görmediği güzellikte bir çiçeği kokluyor ancak kokusunu bir türlü alamıyormuş. Bu rüya için öyle sıkılmış ki, bir anda uyanmış prenses. Uyandığında da büyük bir mutsuzluk hissetmiş. Yine de yatağından kalkıp kimseye bir şey söylemeden gün içinde yaptığı şeyleri yapmaya başlamış, önce güzel bir kahvaltı yapmış, annesi ve gezginle birlikte. Sonra gezginle beraber ormana gidip hayvanlarla oyunlar oynamış. Ama bir türlü içindeki mutsuzluk geçmiyormuş. Bu mutsuzluğu bir tek gezgin hissetmiş, prenses her zamanki gibi gülüp eğleniyormuş ama gözlerinde, o çok sevdiği, bakarken dünyadaki tüm ormanlara aynı anda bakıyormuş gibi hissettiği gözlerinde farklı bir şey görmüş gezgin ve gördüğü şeyden hiç memnun olmamış. Sonunda dayanamamış ve sormuş prensese. Prenses de içindeki duyguyu nasıl anlatacağını bilemeden, mutsuzluğunun tanımını yapmaya çalışmış gezgine. Üzerine biraz düşünmüşler birlikte ama mutsuzluğunun sebebini bulamamışlar, sonunda bu konuyu Kraliçe Hilla'ya anlatmaya karar vermişler. Prenses annesine gördüğü rüyadan, içindeki mutsuzluğa kadar her şeyi anlatmış. Hilla hemen bütün rüya tabircilerini getirmiş huzuruna ve kızını mutsuz eden bu rüyanın ne anlama geldiğini sormuş onlara. Hiç kimse prensesin mutsuzluğuyla gördüğü rüyayı ilişkilendirememiş. Kraliçe tam umudunu kaybederken, arka sıralardan çok ama çok yaşlı bir kadın kalkmış ayağa. Herkes ona doğru dönmüş.

-Kraliçem, ben bu rüyanın ne demek olduğunu biliyorum, demiş.

-Söyle lütfen, yaşlı kadın, bu rüya kızımı neden böyle mutsuz etti, lütfen söyle.

-Kraliçem, prensesimizin gördüğü çiçek mutluluk çiçeğidir. Kokusu en mutsuz insanlara bile mutluluk verir. Prensесimiz bu çiçeği rüyasında koklayamamış, yani prensesimizi mutlu edecek bir şey kalmamış.

-Peki ne yapmalıyım, kızımı tekrar mutlu etmek için ne gerekiyorsa yaparım.

-Ancak bu çiçeğin gerçeği bulunup getirilirse prensesimiz tekrar eski mutluluğuna geri dönebilir.

-Tamam, hemen haber salalım herkese, bu çiçeği bulup getirene ne dilerse yerine getireceğim söylensin.

-Kraliçem bu o kadar da kolay değil, çünkü çiçeği koparan her kim olursa çiçek onun tüm mutluluğunu alıyor, yani öyle ki, bir yandan mutsuzluk verirken bir yandan mutluluk için tek çare olan bir çiçek. Ömrü boyunca mutsuz olacağını bilen birine siz tüm krallığınızı da verseniz kar etmez.

-Ama bunun bir çaresi olmalı. Kızım sonsuza kadar mutsuz kalamaz.

-Söyleyeceklerim bu kadar kraliçem, üzgünüm. Umarım prensesin mutluluğunu kendi mutluluğuna değiştirecek biri çıkar karşınıza.

Çizim: Yağmur Karamanlı

Böylelikle her yere herkese haber salınmış, çiçeği koparıp prensese getirecek biri aranmaya başlanmış. Bu sırada Gezgin de farklı duygular içindeymiş, çünkü kalbi tekrar sessizliğe bürünmüş, o an anlamış ki gezgin, mutluluğu prensesin mutluluğuna bağlıymış. Prensese mutsuzken kendi mutlu olamıyormuş. Yine hep beraber kahvaltı yaparken, kraliçem, demiş bir anda gezgin. Çiçeği bulmaya ben gitmek istiyorum eğer izniniz olursa. Herkes bakıp kalmış gezgine.

-Ama sonuçlarını biliyorsun, demiş kraliçe.

-Biliyorum ve yine de gitmek istiyorum, demiş gezgin.

O anda prensese şaşkınlığından sıyrılıp gezginin teklifine karşı çıkmış.

-Hayır, gitmene izin veremem, hem sen benim arkadaşısın, neden böyle bir şey yapasın ki.

-Mutluluğunuz benim için çok önemli prensesim.

-Hayır hayır gitmeni asla istemiyorum, sen arkadaşım olarak yanımda kalmalısın, elbet o çiçek olmadan da bir gün mutlu olabilirim, demiş prensese.

Günler geçmiş aradan ama prensese için kendi mutluluğundan vazgeçecek hiç kimse çıkmamış. Ordularıyla prensesin sarayını arayan prensler bile bırakmak istememiş mutluluklarını. Prensese ise günden güne daha da mutsuz oluyormuş. O ne kadar mutsuz olursa gezgin de bir o kadar mutsuzlaşıyormuş. Bir gün ormanda birlikte dalaşırken;

-Ben gideceğim, demiş gezgin.

-Nereye gideceksin?

-O çiçeği bulup sana getireceğim.

-Bu konuyu daha önce de konuşmuştuk. Gitmeni istemiyorum.

-Seni mutlu edecek yolu biliyorum ama buna izin vermiyorsun, yanımda mutsuz olmanı görmek ne demek biliyor musun sen? Benim kaybedecek bir şeyim yok. Bu durumda da mutlu olduğum söylenemez.

-Tabi ki mutlu olacaksın, sadece bir arkadaşın için, mutluluğundan vazgeçemezsin. Bunu senden isteyemem. İstemem.

-Sen benim için sadece bir arkadaş değilsin, ister izin ver ister verme prensesim, şimdiye kadar her sözün benim için bir emir görevindeydi ama o çiçeği bulacağım. Mutlu olmanı istiyorum, mutlu olduğun bir dünyada mutsuzluk bile ödülüdür benim.

O akşam başka hiçbir şey konuşmamışlar. Sessizce odalarına çekilmişler. Sabahın ilk ışıklarında da çıkmış yola gezgin. Uzun zaman sonra ilk defa huzurlu hissetmiş kendini gezgin. O çiçeği bulup Prensese mutluluğunu sağlayabilecek mi bilmiyormuş ama en azından arayacak olmak, eli kolu bağlı oturup, prensesin mutsuzluğuna sadece tanıklık etmekten çok daha huzurluymuş. Prensese ise gezginin arkasından gidişine bakmış, mutsuzluğuna mutsuzluk katarak. Oysa Gezgin ona ilk günden beri hep mutluluk vermiş, gezginin gözlerinin gülümsemesini, konuşurken kendine tüm dünyada eş benzeri bulunmaz bir madenmiş gibi bakmasını şimdiden özlediğini hissetmiş. Sen benim için sadece arkadaş değilsin, söz gelmiş aklına prensesin, bu söz gülümsetmiş onu. Gözünün gördüğü yere kadar da takip etmiş gezgini.

Bu sırada hızlı adımlarla yürümüş yürümüş gezgin. Tarif edilen dağları, nehirleri aşmış, Sonunda yemyeşil bir bahçenin içinde bulmuş çiçeği, emin olabilmek için hafifçe koklamış. Çak koklarsa prensesin mutluluğundan çalacakmış gibi tedirginlikle koklamış. İçi bir anda her şeyin güzel olabileceğine dair bir mutlulukla dolmuş. Ömrünün sonuna kadar mutsuzluğa hazır olduğunu hissettiğinde de vakit kaybetmeden koparmış çiçeği. Çiçeği koparır koparmaz, sanki içinden tüm güzel şeylerin emildiğini hissetmiş. Dünyadaki irili ufaklı tüm canlıların iç sıkıntısı bir anda içine dolmuş sanki gezginin. Ama yine de kalkmış ayağa, çiçeği heybesine koymuş ve son bir gayretle prensesin sarayına doğru yola koyulmuş. Gördüğü hiçbir hayvan mutluluk vermemiş gezgine, mutsuzluğu öyle büyümüş ki, onu gören hayvanlar yollarını değiştirmiş. Sanki yanından geçtiği ağaçların yaprakları sararıyormuş mutsuzluğundan. Yine de devam etmiş yoluna, aklında bir tek şey varmış, bir tek prenses.

Sonunda saraya gelmiş. Gezgin gittiğinden beri pencerenin önünden ayrılmayan prenses onu görür görmez hemen yanına gitmiş. Gezgini gördüğünde ise hangisinin mutsuzluğu daha büyük karar verememiş. Sarılmış gezgine, ağlamış gözünde yaş kalmayana kadar. Öyle güzelmiş ki Prensес Miroş'un gözleri, o gözlerden akan yaşlar bile daha bir güzel geliyormuş Gezgin'e. Heybesinden çıkarmış çiçeği Gezgin. Prensес Miroş, mutluluğu paylaştığı gezginle mutsuzluğu da sonuna kadar paylaştıktan sonra, almış çiçeği eline ve koklamış. O anda tüm mutsuzluk eriyip gitmiş Prensес Miroş'tan. Eski, içi kıpır kıpır, mutlu Prensес geri gelmiş tekrar. Bu tam da yaşlı kadının tasvirindeki gibiymiş ancak yaşlı kadının bilmediği bir şey varmış. Gezgin, prensesin mutluluğunu görünce kopardığı çiçeğin tüm mutsuzluğu kalkmış üzerinden. Gezginin kalbi tekrar prensesin ismini fısıldamaya başlamış, tekrar mutlulukla dolmuş gezginin içi. Bunu gören Prensес sevinç çığlıkları atmış, sarılıp kahkahalarla gülmüşler birbirlerine. El ele hemen kraliçeye koşmuşlar, gördüğü manzara karşısında Kraliçe de çok mutlu olmuş. O günden sonra da hep birlikte sevgi içinde yaşamışlar.

Prensес Miroş da gezgin de anlamış ki, bazı mutluluklar birbirini besler, bazen birinin seni mutlu etmesine izin vermek gerekir ve bazı insanların birbirini bulması tesadüf değildir.

İSMAİL SÜNNETCİ YAŞAM YARGILARI

Yaşamı, kanun, hüküm, irade ve seçim ihtimalleri bütününde ele almak için bu yazıyı kaleme alıyorum. Yazılanlar ise düşünceden kaleme ve yazıya geçene kadar hangi kalıpların içinden geçerler, eylem ve fikirlerin temelinde hangi kesin yargılar vardır? Bu yargılar kime aittir?

Hayatın işleyişini ve akışını ön yargılar ve inanışlar oluşturur. İnsan, başkasının inandığı gerçekler uğruna bir ömür harcar kimi zaman. Evet, inanmak büyük bir sırta ve sonsuz bir güce kapı aralar. Toplumun yargıları ve kesin gerçeklerine ilave bir düşünce üretmeye çalışmaz ise insan acaba hiç tanımadığı insanların bilmediği kurallarına tabi olup hiç memnun olmadan geçen hayatına geçmiş itibarı ile hüznün, gelecek itibarı ile kaygı ile bakmaz mı? Burada kastedilen ilahi nizamı sorgulamak aradaki kusursuz ahkâmı ve kâinatı az bir bilgi ile fütursuzca eleştirmek değil elbette.

Sonunda insana acı veren, elem veren hüznü ve kederi anlık düzlemden süresiz tabakalara taşıyan her fikir, her ideoloji, her gelenek, her doğru sorgulanmaya ve temelinden yıkılmaya, değişmeye ve dönüsmeye onun yaratıcısı olan toplumlar tarafından izale edilmeye tam bir haklılık ile müstahaktır. Cesaret ise bazen daha farklı düşündürür.

Cizim: Yağmur Karamanlı

EMRE ASLAN

**İSMET ÖZEL'İN "CELLADIMA GÜLÜMSERKEN ÇEKTİRDİĞİM SON RESMİN ARKASINDAKİ SATIRLAR"
BAŞLIKLİ ŞİİRİNDE HEİDEGGER'İN DASEİN'İNİ ARAMAK**

Varlığa geliş serüveninin tamamını kapsayacak ifadelerle şiirine başlamayı tercih eden İsmet Özel, sadece sanatkârane bir tavır geliştirme amacı gütmemekte, tam aksine varlığa geliş ve yok oluş serüveninin tamamını kapsamaya çalışacak nitelikte mısralar tertip eder. Bu durum şairin her şeyin varlığa gelişinden, diğer bir ifadeyle topyekün evrenden, bireysel olarak kendinin mevcudiyet kazanışına kadar her şeyin varlığa geliş serüvenini açıklayabilme çabasından kaynaklanır. Hatta sadece yaratılış serüveninin başlangıcına odaklanmakla kalmayan şair, söz konusu serüvenin dönüm noktalarına da değinmeye çalışır.

Zira yaratılış serüveninin en önemli dönüm noktalarından ilkinin, evren yaratıldıktan sonra, çamurdan yaratılıp, ruh üflenen insanın yaratılışı teşkil eder. İkinci dönüm noktasını canlılığın san bulma noktasına gelip, yeniden çoğalmasına yol açan tufan belirler. Her şeyin kendi yaratılışıyla meydana geldiğini ileri süren şair, böylece çizgisel zaman anlayışını yerle bir eder. Diğer bir ifadeyle hâlihazırda mevcut olmayan geçmiş ile henüz vuku bulmamış geleceği şimdiki zamana toplar. Böylelikle şair, zaman bakımından kendi var oluşunu Dasein'in var oluşuyla aynı düzeye taşır.

Ben İsmet Özel, şair, kırk yaşında.
Her şey ben yaşarken oldu, bunu bilsin insanlar
ben yaşarken kaptu tufan
ben yaşarken yeni baştan yaratıldı kainat
her şeyi gördüm içim rahat
gök yarıldı çamura can verildi
linç edilmem için artık bütün deliller elde
kazandım nefretini fahişelerin
lânet ediyor bana bakireler de. (Özel 2018: 231)

Geçilmesi gereken köprüler ve ateşten korunmak ifadeleriyle de âdetâ Dasein'in sonlu bir varlık olduğunun bilincine vardığını dile getiren şair, bir bakıma bu sonu belirginleştirmek veya sondan bahsedebilmek üzere ahirete ait imajlardan yararlanır. Ancak kendi sözlerinin ve eylemlerinin kimseyi kurtaramayacağını altını çizmekten de geri durmaz. Çünkü kendi söylem ve eylemlerinin sahil yaşamı arzulanması gereken Dasein için zaruri olmasına rağmen, kahr ekserin genel kabullere kapılıp gitmekten yana olduğu için pek de tercih edilebilir olamayacağına işaret eder. Zira genel kabullerin dışına çıktığında sahil fakat problemlerle bir hayat süreceğinin farkına varan İsmet Özel, polis kayıtları ve radar ifadeleriyle kayda alınıp, kendini zora sokacağı düşünce ve eylemlerinden doğal olarak endişelenir. Şairin burada üzerinde durduğu polis, radar ve kayıt türünden ifadeler, insanların Dasein olmaksızın, genel kabullere kapılıp gitmelerinin daha arzulanır olduğuna yapılmış açık bir göndermedir. Söz konusu kelimelerden ibaret metonomik öbek, Dasein olmak ve olmamak arasındaki çizgi ve sonuçlarını belirtir niteliktedir.

Sözlerim var köprüleri geçirmez
kimseyi ateşten korumaz kelimelerim
kılıçsızım, saygım kalmadı buğday saplarına
uçtum ama uçuşum
radarlarla izlendi
gayret ettim ve sövdüm
bu da geçti polis kayıtlarına. (Özel 2018: 231)

Heidegger'in kendine kadarki ontolojik birimden yararlanarak, insanın biri fiziğe diğeri metafiziğe dayalı iki bileşenden meydana geldiği genel kabulüne ve dolayısıyla metafiziğe yönelttiği eleştiriyi de duyarsız kalmayan İsmet Özel, bilinçli şekilde ruh kavramını şiirine taşır. Böylelikle felsefe tarihi boyunca geliştirilmiş teorilerde var olanın hep var olan hâlinde düşülmesi nedeniyle varlığın kendisi üzerine kafa yorulmadığını iddia eden Heidegger gibi, İsmet Özel de ruh kavramı üzerinden bilinmezliğe kapı aralar. Ruh kavramı üzerinden metafiziğe yönelen şair, bilip bilmeme paradoksunu ön plana çıkarmakla kalmaz, aynı zamanda varlık ile var olan arasındaki ayrımı bilhassa ön plana çıkarmaya özen gösterir. Hatta "sanki ne anlıyorum" ifadesiyle de Dasein'in kendini anlamlandırma çabasını ve gerekliliğini somut şekilde gözler önüne sermeye çalışır. İnsanı veya Dasein'i kendini anlamaya teşvik eder.

Haytanın biriyim ben, bunu bilsin insanlar
ruhumun peşindedir zaptiyeler ve maliye
kara ruhlu der bana görevini aksatmayan kim varsa
laboratuvarda çalışanlara sorarsanız
ruhum sahte
evi Nepal'de kalmış
Slovakyalı salyangozdur ruhum
sınıfları doğrudan geçip
gerçekleri gören gençlerin gözünde.
Acaba kim bilen doğrusunu? Hatta ben
kıyı bucağ kaçırın ben ruhumu
sanki ne anlıyorum? (Özel 2018: 232)

İnsanın Dasein olma yolunda ilerleyebilmek için genel kabullerden ve toplumun dayatmalarından uzaklaşması gerektiğinin bilincindeki İsmet Özel, genel kabullere sığınmanın bir düşmüşlük durumu olduğunun bilincindedir. Ayrıca rahat bir yaşam sürmenin de genellikle bu düşmüşlüğü getireceği sığınma psikolojisiyle gerçekleşeceğinin farkındadır. Bu nedenle kendine âdeta bir sırmış gibi verilen ön kabullere sığınmakla insanın sinematografik bir hayata sahip olabileceğinin altını çizer. Ancak buradaki sinematografik yaşam biçimi, elbette tercihlerden uzak, kişinin kendi iradesiyle vuku bulmayan ve önceden kestirilebilir bir yaşam biçimidir. Dolayısıyla Dasein olmaktan son derece uzak bir yaşam biçimini ifade etmektedir.

Ola ki

şeytana satacak kadar bile bende ondan yok.

Telaş içinde kendime bir devlet sırrı beğeniyorum

çünkü bu, ruhum olmasa da saklanacak bir şeydir

devlet sırrıyla birlikte insanın

sinematografik bir hayatı olabilir

o kibar çevrelerden gizli batakhanelere

yolculuklar, lokantalar, kır gezmeleri

ve sonunda estetik bir

idam belki...

Evet, evet ruhu olmak

bütün bunları sağlayamaz insana. (Özel 2018: 232)

Dasein olma yolunda ilerlerken genel yargılar, sonuçlar ve çıkarsamalar ile bireysel tercihler arasında bocalayan şair, kendi çevresinden evrensel mevzulara doğru açılan bir perspektiften insanı sorgulamaya davet eder. Genel kabulleri çoğu noktada saçma bulurken, bireysel tercihlerinde bilinçli şekilde, diğer bir ifadeyle belli sebeplere dayanması gerektiğinin altını bilhassa çizme gereği duyar. Sorgulama olmaksızın tercihlerin gündeme gelmeyeceğini, tercihlerin de muhakkak mantıksal bir zemin ve geçerli gerekçelere dayanması gerektiğine göndermede bulunmayı Dasein olmak için son derece ve muhakkak gerekli görür.

Dođruysa bu yargı
bu sonuç
bu çıkarsama
neden peki her Şeyi bulandırıyor
ertelenen bir konferans
geç kalkan bir otobüs?
Milli Őefin treni niçin beyaz?
Ruslar neden yürüyorlar Berlin'e?
Ne saçma! Ne budalaca!
Dört İncil'den Yuhanna'yı
tercih ediŐim niye? (Özel 2018: 234)

Her insanın birer Dasein'e dönüŐebilmesi için aynaya baktığında kendi iskeletini görebilecek düzeyde kendine ve kendi varlığına vâkıf olması gerektiğini bilen İsmet Özel, genel kabullere aykırı davranmanın korkusunu da iliklerinde hisseder. Zira kişinin kendi tercihleri dağıltusunda yaşamayı seçmesinin Dasein olabilmeyi başarmak için zaruretinin farkında olmasına rağmen, yaşayacağı sıkıntıların da gayet farkındadır. Çünkü düşmüşlük durumuyla kendini dünyaya yabancı hissettiği andan itibaren bir yerlere veya bir Őeylere sığınarak kendini emniyete alması gereken insanın toplumdansa kendi varlığına sığınmasını elbette kaygıları artıracak ve artırmaya devam edecek bir durum olarak görür.

Ben oysa
herkes gibi
herkesin ortasında
burada, bu istasyonda, bu siyah
paltolu casusun eşliğinde
en akınaklı çehremle bekliyorum
oyundan çıkmıyorum
korkuyorum sıram geçer
biletim yanar diye
önümde bir yığın açalya
bir sürü çarkıfelek
gergin çenekli cesetleriyle
önümde binlerce iek
korkuyorum sıra sende
sen de başla ve bitir diyecek.

Ya, hayır
yapamaz bunu, yapmasın bana dünya
söyleyin
aynada iskeletini
görmeye kadar varan kaç
kaç kişi var şunun şurasında? (Özel 2018: 235)

Dasein'in sürekli değişip gelişen düzeyde dinamik bir varlık olduğunun altının çizilebilmesi için insanlarla pazarlığa girişen şair, bilhassa insanın zaman dâhilinde bireysel olarak geçirdiği durmaksızın devam eden ilerleyişe odaklanır. Bu noktada insanların geçmişlerinde ders çıkarmaları gereken mevzulardan gereken bilişsel faydayı sağladıktan sonra, onlara takılıp kalmamaları için veya Dasein olma yolunda ilerleyişlerini sürdürürebilmeleri için onlardan hoşnut olmadıkları geçmişlerini satın almak ister. Dolayısıyla kendisi Dasein olma yolunda epeyce ilerlemişken yahut Dasein olmanın bilincine varmışken çevresini kuşatan insanları da Dasein olma yoluna çıkmaya sevk ve teşvik eder.

Gelin
bir pazarlık yapalım sizinle ey insanlar!
Bana kötü
bana terk ettiğiniz düşünceleri verin
o vazgeçtiğiniz günler, eski yanlışlarınız
ah, ne aptalmışım dediğiniz zamanlar
onları verin, yakınmalarınızı
artık gülmeye değer bulmadığınız şakalar
ben aştım onları dediğiniz ne varsa
bunda üzülecek ne var dediğiniz neyse onlar
boşa çıkmış çabalar, bozuk niyetleriniz
içinizde kırık dökük, yoksul, yabansı
verin bana
verin taammüden işlediğiniz suçları da. (Özel 2018: 236)

İnsanın Dasein olma yolunda ilerlemesine engel olan her ne varsa, diğeri bir ifadeyle insanı kendi olma bilincinden alıkoyan her ne varsa insanlardan bu unsurları satın almayı arzulayan İsmet Özel, bu durumun elbette parayla gerçekleştirilemeyeceğinin farkındadır. Hatta paranın insanı bilinçlenmekten ziyade, hırsla sürüklediğini bilmektedir. Dolayısıyla insanın kendi potansiyeline varabilmesi için para metaforu üzerinden maddi istek, arzu ve hırslarından sıyrılması veya yegâne hayat gayesi olarak garmekten uzaklaşması gerektiğine bilhassa işaret eder. Bu uğurda insanlarla giriştiği pazarlıkta farklı ödeme araç ve metotları geliştirmeye çalışan şair, insanlara verebileceği en büyük ve kıymetli unsurun yalnızca büyük insanlık ideli olduğunu belirtir. Elbette şairin büyük insanlık idealiyle kast ettiği şey, Dasein olmayı başarmış insanlardan müteşekkil bir insanlıktır.

Bedelinde biliyorum size çek
yazmam yakışık almaz
bunca kaybolmuş talan
parayla ölçülür mü ya?
Bakın ben, birçok tuhaf
marifetimin yanısıra
ilginç ödeme yolları bulabilen biriyim
üstüme yoktur ödeme hususunda
sözün gelişi
üyesi olduğunuz dernek toplantısında
bir söyleve ne dersiniz?
Bir söylev: Büyük İnsanlık İdeali hakkında!
Yahut adınıza bir çekiliş düzenleyebilirim
kazanana vertigolar, nostaljiler
karasevdalar çıkar. (Özel 2018: 236-237)

Şairin insanlıkla giriştiği pazarlığın Dasein olmaya giden sürecin başlangıcını teşkil etmesi münasebetiyle bir an evvel yapılması gerekir. Şair, zaman kaybetmeden bu pazarlığı gerçekleştirmek isterken, büyük insanlık idealinin merkezine adaleti yerleştirme gereği duyar. Bu noktada Dasein'i ulvi duygu ve davranışlara yöneltecek asıl unsurun vicdan olduğu gerçeğini ön plana çıkarmakla kalmayan şair. Aynı zamanda vicdan ile düşmüşlük ve şimdiki zaman arasındaki sıkı bağı da belirginleştirir. Ancak böylece gelecekte ümitvar olunabileceğini veya Dasein'lerden müteşekkil bir insanlık idealine ulaşabileceğini iddia eder.

Yapilsin adil pazarlık
yapilsin yapilacaksa
işte kaydum işlemeyi düşündüğüm suçları
sizin geçmiş hatalarınız karşısına.
Ne yapsam
döl saçan her rüzgârın
vebası bende kalacak
varsın bende biriksin
durgun suyun sayhası
yumuşatmayı bilen ateş
öğüt sahibi toprak
nasıl olsa geri verecek
benim kılıcımı. (Özel 2018: 238)

Kaynakça

Özel, İsmet. (2018). Erbain. İstanbul: Tam İstiklâl Yayıncılık Ortaklığı.

BURCU ÇOLAK UZAKLAŞMIŞ

Bir yandan yağmur, damlalarını gittikçe hızlandırırken o da sokağın başına geldiğinde adımlarını hızlandırmaya başladı. İçine yağmur suyu birikmiş yer yer kırıklardan oluşan asfalt sokakta artık koşuyordu büyük bir hızla. Ayağındaki beyaz spor ayakkabı tıpkı üzerindeki beyaz tişörtü gibi yağmurun kurbanı olmuş bir şekilde çamurlanmıştı. Sokaktaki su birikintilerine her bastığında ıslanan ayaklarını fark etmeden koşmaya devam ediyor, bu sırada da korkuyla ani hareketlerle dönüp arkasına bakmayı ihmal etmiyordu. Dudakları arasından yorgun nefesi eşliğinde çıkan "peşimceler, beni takip ediyorlar" cümleleri kesik kesik duyuluyordu.

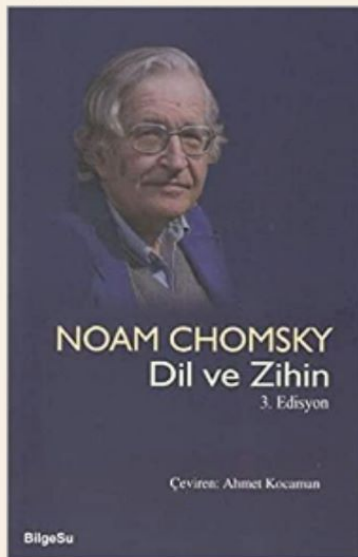
Karanlık zihnini yorucu biçimde meşgul eden seslerin girdabında boğuluyordu adeta. Tüm kötülüklerin nedeni kendisiydi ve bu nedenle takip ediliyordu, her bir köşeden izliyorlardı. Tüm düşüncelerine sirayet etmişti bu korkunç sesler. Nefesini daha da hızlandırıyor. Sokak lambalarının sönük ışıklarının zorlukla aydınlatıldığı sokakta, bu karanlık sonbahar akşamında güçlüğüle seçebildiği tek katlı evinin bahçesine büyük bir hızla adım attı. Soluk soluğa kalmasına aldırmadan yine ani bir hareketle uzun aramalardan sonra cebinden çıkardığı anahtarıyla kapıyı açtı ve o anda yüzüne bir tokat gibi çarpan sıcak havaya karışmış kan kokusu duyumsadı. Hızla kapıyı kapatırken duyduğu çığlık ve ayak seslerini algılamakta zorlanıyordu. Bir anlık ışıkları yakmaya yeltense de evin içindeki karanlığı bozmadan, bir ajanın suçluyu yakalamak için gizlice hareket ettiği gibi o da parmak uçlarında temkinli bir şekilde oturma odasına doğru hareket etti. Sol tarafındaki duvarla bitişik kitaplık bir zamanlar onun en kıymetli sığınağıydı. Önündeki çalışma masasının üzerinde bulunan yazılı kağıtlarına ve kalem yığınına ufak bir göz gezdirdikten sonra ona alışılmamış biçimde yabancı gelen bu kasvetli evin yöneldiği odasına adım attı.

Bir anda aklına yıldırım gibi düşen izlenme düşüncesi ile duvarların köşelerine yerleştirilen kameralara yakalanmamak için aniden dizlerinin üzerine çöktü ve yerde sürünerek gitmeye karar verdi. Aklında onca soru işareti varken bir de burnuna ağır şekilde gelen kan kokusu zihnindeki karmakarışık düşünceleri daha da yoğunlaştırıyordu. Odaya geldiğinde, pencereden düşen turuncu ışığın duvarda oluşturduğu insan silüetini görünce korunma içgüdüleriyle sıçrayarak ayağa kalktı. Akli iyice bulanıklaşırken tanımaya çalışıyordu karşındakinin kim olduğunu. Sanki konuşuyor, ağız hareket ediyordu. Duyduğu birtakım mırıldanmalar hayal ve gerçek arasındaki ince çizgiye geliyordu kulağına. Zihninin belki de en ücra yerlerinden arayıp bulmaya çalışıyordu bu sesi. Kendini öldürmesi gerektiğini tekrarlayan bu karanlık ses ona hiç yabancı gelmeyen cümleler kuruyordu. Duymak için attığı her bir adımda konuşmalar çığığı, bağışmaya dönüştüyordu. Yüzü solgun, cildi terli halde adım atarken dengesini sağlamakta güçlük çekiyordu. Karşındakinin "tüm kötülükler senin yüzünden oluyor, kendini öldürmelisin." sözlerini duymamak için ellerini kulaklarına siper ederek kapattı kulaklarını.

Tüm bu sözler ve hissettikleri arasında boğuluyormuşçasına nefes nefese kaldı. Silüete iyice yaklaştığı anda istemsizce kulağından çektiği sağ elini kaldırıp yumruk yaptı ve sert bir şekilde duvara doğru savurdu. Bedeni de yumruğun kuvveti ile öne doğru savrulurken ayağı çarptığı sehpa üzerindeki vazoyu düşürerek paramparça etti. Gözleri öfke ile açılmış, boş duvardaki kana bakıyordu. Sanki zihnindeki tüm kötü düşünceleri öldürmüştü fakat öfkesi geçmiyordu. Ne hissedeceğini bilmez halde umarsızca olduğu yere çöktü. Duvara yaslanarak korkmuş bir çocuk gibi başını elleri arasında alıp dizlerini karnına doğru çekti. Korkuyordu sadece. Zihnindeki bu düşünce silsilesine ve sanrılara aldanıp kendisine ve çevresine zarar vermekten korkuyordu. Bu nedenle yalnızdı belki de bu nedenle insanlara uzaktı. Ne kadar yakın olmaya çalışsa da içindeki yalnızlıktan kurtulamıyordu. Kendinden geçmişti adeta. Az önce yaşadığı şeyleri düşündükçe korkuya kaplıyordu.

Zaten yorgun olan zihnini, yeni düşünceler ekleyerek daha da bulanıklaştırmak istemiyordu. Onu az da olsa dinlendiren bu uzun oturuşundan sonra masa kenarından tutunarak güçlüğüyle ayağa kalktı. Biraz sendeleyerek de olsa attığı adımları onu masa başındaki sandalyeye götürmüştü. Tüm yorgunluklar bedenine ağır bir yük gibi çökmüş biçimde oturdu sandalyeye. Masadaki kağıt yığınların sol eliyle iterek uzaklaştırdıktan sonra en köşede duran siyah kaplı defterine uzandı eli.

Yapraklarını tek tek çevirirken defterin, yazdığı diğer tüm halüsinasyonlardan oluşan anıları gözlerinin önünde kısa kısa canlanıyordu. Birkaç ay önce tanı aldığı şizofreninin zihninde ve bedeninde meydana getirdiği tüm bu olumsuzluklardan kurtulmak istiyordu. Çalışamıyordu, iş hayatı olumsuz etkilenmişti. Sosyal çevresi yok oluyordu. Sadece anlayış bekliyordu insanlardan ve biraz da empati. Yalnızlaşıyordu kendi içinde. Yorulmuştu. Ruhu yorulmuş, bedeni yorulmuş, zihni yorulmuştu. Yorgunluğuna karşı koyamayarak masanın üzerine koydu başını. Derin bir uykuya daldı. Her şeyin iyi olacağına dair umudunu asla kaybetmeden.

ALİ PARLAK

AVRAM NOAM CHOMSKY-DİL VE ZİHİN, ÇEV.

AHMET KOCAMAN, ANKARA, BİLGESU

YAYINCILIK, 2018.

Yazar Hakkında

Kitabın yazarı Avram Noam Chomsky (93 yaşında), dilbilimci, filozof, bilişsel bilimci, tarihçi, sosyal eleştirmen ve politik aktivisttir. Ferdinand de Saussure'den sonra dilbilimini etkileyen en önemli isimlerin başında gelen N. Chomsky, sadece dilbilimi alanında değil, siyaset, psikoloji ve felsefe alanlarında da çok sayıda çalışma yapmış ve bu alanlarda etkili olmuştur. Chomsky, Kasım 2005 ve Haziran 2008 tarihlerinde ABD'den Foreign Policy ve İngiltere'den Prospect dergilerinin internet üzerinden okuyucu anketleri ile oluşturduğu Dünya'nın ilk 100 entelektüeli listelerinde, 2005 yılında 1. ve 2008 yılında 11. sırada yer almıştır. Ayrıca, İncil ve Karl Marks'ın olduğu bir listede en çok atıf alan 8.kişi olan Chomsky (Sezer, 2008: 48),

Dünya biliminde bulunduğu konum olarak Aristo ile kıyaslanmış (Sezer, 2009: 471) ve özellikle dilbilimde ileri sürdüğü görüşler bazı bilim adamları tarafından devrim olarak nitelendirilmiştir (Newmeyer, 1996: 23-24). Yukarıda da değinildiği üzere, Chomsky asıl ününü dilbilim alanında ileri sürdüğü Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi (veya Evrensel Dilbilgisi) teorisinden almıştır. Kitabın ana temasını da bu teori üzerine kurgulayan yazar, bu teorisin temel kavramları olan derin yapı-yüzey yapı, edim-edinç, özel dil bilgisi vb. gibi terimler hakkında detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Yazarın başlıca dilbilimi ve siyaset olmak üzere çok sayıda çalışması (kitap, makale, konferans) bulunmaktadır. Dil ile ilgili Türkçeye tercümesi yapılan diğer eserleri ise şunlardır;

- Bilgi Sorunları ve Dil-Managua Dersleri (2009), (Çeviren: Veysi Kılıç), BGST Yayınları.
- Dil ve Sorumluluk (2002), Ekin Yayınları. (Language and Responsibility kitabının çevirisi).
- Doğa ve Dil Üzerine (2010) Sözcükler Yayınevi.

Kitap Hakkında

İlk baskısı 1968 yılında yapılan kitabın (Language and Mind), 2001'de Ahmet Kocaman tarafından (Ayraç Yayınevi) tercümesi yapılmıştır. Üçüncü basıma önsöz ile 7. bölümü çevirip yayıma hazırlayan R. Levent Aysever ve çevirisi Ahmet Kocaman tarafından yapılan elimizdeki baskısı ise 3. Edisyon olup BilgeSu Yayıncılık (2018) tarafından yayımlanmıştır. Tercümesi yapılan kitap; Yayıncının Notu, Üçüncü Basıma Önsöz, İkinci Basıma Önsöz, Birinci Basıma Önsöz, 1. Dilbilimin Zihin İncelemelerine Katkıları: Geçmiş, 2. Dilbilimin Zihin İncelemelerine Katkıları: Günümüz, 3. Dilbilimin Zihin İncelemelerine Katkıları: Gelecek, 4. Doğal Dillerde Biçim ve Anlam, 5. Dilin Biçimsel Yapısı, 6. Dilbilim ve Felsefe, 7. Dirimsel-Dilbilim ve İnsanın Yetenekleri ve Dizin olmak üzere 7 ayrı ana gövde bölümü ile toplam 11 bölümden oluşmaktadır. Orijinali (3. Baskı) 209 sayfa olan kitabın çevirisi toplam 318 sayfadır. Kitaptaki ilk altı bölüm Chomsky'nin 1960'ların sonlarında, üniversitede yaptığı konuşmalara dayanıyor. Bu nedenle, kitabın genelinde akademik bir dil hâkimdir. Dil ve Zihin'in bu 3. Baskısına eklenen son bölüm ise 2004 yılında, genel bir dinleyici kitlesine yapılmış bir konuşmaya dayanıyor. Kitabın Bölümlerine Kısa Bir Bakış

Chomsky, kitabın birinci bölümüne (1. Dilbilimin Zihin İncelemelerine Katkıları: Geçmiş) sonraki konuşmalarında da dikkat çekeceği bir soru ile başlar: Dil incelemelerinin insan doğasını anlamamıza katkısı ne olabilir? Bu soruya cevap bulmak için, dilbilim ve ruhbilimin geliştiği bu dönemde, tekrar klasik sorulara yönelmenin ve klasik sorunların çağdaş araştırma ve incelemeler için nasıl yönlendirici olabileceğini sorgulamanın gerekliliği üzerinde durur. İnsan dilinin doğasıyla alakalı inceleme tarihine referans vererek 17. yüzyıldaki gelişmelerden bahseder. Descartesçi felsefe üzerinde duran yazar, Newton sonrası düşünce ile Descartesçi felsefe arasında yeterince irdelenmeyen yöntem koşutlukları olduğunu dile getirir.

Yazar, kronolojik bir ilerleme metodu ile sırasıyla İspanyol fizikçi J. Huarte'nin yazılarına, Port-Royal'ın Grammar adlı eserine, W. von Humboldt ve F. de Saussure'nin zihin (insan doğası) ile ilgili çalışmalarına atıfta bulunur. Birinci bölümün sonuç kısmında, dil incelemeleri ile ilgili iki verimli araştırma geleneği oluştuğunu ileri süren yazar, bu tartışma alanlarını 17. yy'dan çağumculuk dönemine kadar gelişen felsefi dilbilgisi geleneği ve 21. yy'da, en azından 1950'lerin başına kadar, araştırmalara egemen olan "yapısalcı" diye nitelediği gelenek şeklinde tasvir etmiştir. Genel hatlarıyla bu konular üzerinde duran yazar, sonraki iki konuşmasında felsefi dilbilgisinin nasıl yeniden kurulabileceğini, zorlu ve yeni sorunlara nasıl yöneltilebileceğini ve birisinin verimli bir şekilde bu geleneği ortaya çıkaran temel sorun ve konulara nasıl yönelebileceğini göstermeye çalışacağını belirterek sonraki bölüme geçer.

Dilbilimin Zihin İncelemelerine Katkıları

Günümüz başlıklı ikinci bölümde, genel olarak ruhbilim alanındaki görüşlere yer verilmiş olup ruhbilim ve dilbilim arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir. Yazar, bu bölümde toplam 73 örnek üzerinden derin yapı ve yüzey yapı arasındaki farkları, birbirine yakın örnekler üzerinden göstermeye çalışmıştır. Özellikle, anlam belirsizliğine vurgu yapan Chomsky, I don't like John's cooking any more than Bill's (John'un yemek pişirmesi Bill'inkinden daha fazla hoşuma gitmiyor) şeklindeki cümle örneklerinin anlamca belirsiz olduğunu dile getirir.

Bu tarz cümle örneklerine ek olarak;

a. For him to understand this lecture is difficult.

<Onun için bu konuşmayı anlamak zordur.>

b. It is difficult for him to understand this lecture.

<Onun bu konuşmayı anlaması zordur.> gibi örneklerde görülen sözcük dizilişindeki farklılığın anlama etki eden tarafına da dikkat çekilmiştir. Chomsky, bölümün sonunda Evrensel Dilbilgisini açıklayan bir tanımlamada bulunmuş (Evrensel dilbilgisi ilkeleri, insan dilinin dilbilgisinin nasıl kullanılacağını belirleyen özel koşullar yanında, bir insan dilinin uyması gerekli oldukça sınırlayıcı bir şema getirir.) ve özel-evrensel dilbilgisinin bazı farklı yönlerine temas ederek dil ve zihin sorunlarıyla ilgili kimi geleneksel düşüncelerin temize çıkarılıp geliştirilmesinin olanaksız olmadığını ifade etmiştir.

Geçmiş, Günümüz ve Gelecek serisinin son aşaması olan bu bölümde (3. Dilbilimin Zihin İncelemelerine Katkıları: Gelecek) günümüzde ilgi odağı haline gelmiş sorunlara ilişkin araştırmaların olası gelişme çizgileri konusunda kurgulamalar yapmanın yerine, dilsel yapı incelemelerinin insan ruhbiliminin/psikolojinin bir bölümü olarak geliştirmeye çalışıldığı zaman, ortaya çıkacak olan kimi konular üzerinde durulmuştur. Karl Popper, Karl Lashey, Thorpe ve Humboldt'un çalışmalarına değinen yazar, dil edinci ve edinç kavramları üzerinde durmuştur. Genel olarak, dilbilgisinin edinimi süreci çerçevesinde ilerleyen bu bölümde, Chomsky ilk kez ele geçen bir fırsat ile bu bölümü bitirir: "Bana öyle geliyor ki, yıllardan beri ilk kez, zihnin algılamaya katkısı ile bilginin edilişinin doğuştan gelen temelinin incelenmesi konusunda esaslı bir ilerlemenin sağlanması için ortada gerçek bir fırsat var."

Hacim olarak daha az fakat içerik bakımından oldukça zengin olan bu bölümde (4. Doğal Dillerde Biçim ve Anlam) dilin olağan kullanımının, üretken yapısına dikkat çekilmiş ve bu yapının insan dilini, bilinen hayvan iletişim dizgilerinden ayıran temel bir etmen olduğu vurgulanmıştır. Yazar, insanı bir dile ilişkin inceleme yapmaya yöneltebilecek birçok etmen olduğunu fakat kendisini en çok cezbeden şeyin dil incelemesinden insan zihninin için özelliklerine ışık tutacak bir şeyler öğrenme ihtimali olduğunu ifade etmiştir.

2. Bölümdekine benzer olarak, farklı cümle örnekleri üzerinden, bilhassa, derin ve yüzey yapının anlamı belirlemedeki rolüne dikkat çekilmiştir;

“John is tall even for a pigmy <John bir pigme için bile uzun boylu> tümcesini alalım. Bu tümcenin gerisinde pigmelerin uzun boylu oldukları sayılıysa yatmaktadır; dolayısıyla olup bitenlere ilişkin bilgimiz dikkate alındığında, tümce, sözgelimi tamamen yerinde olan **John is tall even for a Watusi** <John bir Watusi için bile uzun boylu> tümcesiyle karşılaştırıldığında, garip bir tümcedir.”

Son kısımda, insana ait bu özel yeti (kâbiliyet) hakkında değerlendirmede bulunan yazar, insan zihninin temel özelliklerinin “davranış denetimi” araştırmalarının hep dışında kalacağını belirtmiştir.

Diğer bölümlere kıyasla, daha teorik ve daha fazla “öğretici” olan bu bölümde (5. Dilin Biçimsel Yapısı) alt başlıklar ile konunun daha iyi anlaşılması için bazı temel kavramlar açıklanmıştır. Misal olarak, Dilin Genel Özellikleri, Edinç ve Edim, Evrensel Dilbilgisi, Evrensel Sözdizimi, Anlam Bileşeninin Yapısı vb. başlıklar altında açıklanan bu terimler hem dil ve zihin arasındaki bağlantıyı açıklamada hem de Chomsky'nin ileri sürdüğü Üretici-Dönüşümlü Dilbilgisi teorisini anlamada önemli veriler sunmaktadır. Kitapta sıkça geçen üç kavramın tanımını da bu bölümde bulmamız mümkün;

- Derin yapı anlam yorumlamasını ilgilendiren bütün bilgileri; yüzey yapı ise sesçil yorumlamayı ilgilendiren bütün bilgileri kapsar.
- Evrensel dilbilgisi, bütün insan dillerinin dilbilgilerinin yerine getirmesi gereken koşulları konu edinen bir inceleme alanı olarak tanımlanabilir.

Bu bölümün dikkat çeken bir başka özelliği ise toplam 43 dipnotun bulunmasıdır. Konuyla alakalı farklı kaynaklara bakabilme imkânı veren bu durum, meselenin daha iyi anlaşılması için, bu bölümün, tekrar okunması gerektiği fikrine yol açmaktadır. Sonuç kısmına gelirsek, Chomsky bugüne kadar insan dilleri için üretici dilbilgilerinin büyük bir çeşitlilik gösterdiğini ortaya koyan herhangi bir kanıtın elde edilmediğine dikkat çekmiştir. Ancak bununla birlikte, yazar, bu bölümde betimlemeye çalıştığı evrensel dilbilgisi kuramının çeşitli yanlarının doğru olmadığı konusunda kanıtların olacağını da kabul etmektedir.

İlk baskılarda sonuncu bölüm olan (6. Dilbilim ve Felsefe) başlıklı yazı, ilgi çeken bölümlerin başında gelmektedir. Yazar, bu bölümde dilbilimciler ve felsefecilerin kullandıkları yöntemler ile ilgilendikleri konuların birbirine çok benzediği görüşü üzerinde durmuştur. Örnek olarak, Zeno Vendler'in *Linguistics and Philosophy* isimli kitabı verilmiştir. Bu bölümde de cümle örnekleri verilerek dilbilim ve felsefe arasındaki ilişkiye açıklayıcı veriler sunulmuştur. Yazar konuyla alakalı isim ve çalışmalarına değinmeden önce, dilbilimde, felsefede ve ruhhilimde son yıllarda egemen olan deneyci öğretilerin, eğer doğru bir anlatım biçimi verilirse, dikkatli bir dil incelemesiyle çürütülebileceğine inandığını tekrarlar. Daha sonra, Descartes, Locke, Goodman, Herbert ve Thomas Reid'in görüşlerini paylaşır. Sonuç kısmına kadar ise Henry Hiz ve Harman tarafından kendisine yöneltilen eleştirilerin analizi yapılmıştır. Sonuç kısmında, dilbilimin analitik felsefe için, hiç değilse gelişmesinin bu aşamasında, “yeni bir teknik” getireceğinden kuşkulu olduğunu ifade eden Chomsky, bu bölümü bir temenni ile bitirmiştir: “Sanırım, önümüzdeki yıllarda dilbilim ile felsefe arasında gerçekten verimli bir işbirliğinin yolları aranabilecektir.”

Kitaba sonradan dâhil edilen son bölümde (7. Dirimsel-Dilbilim ve İnsanın Yetenekleri) 2. Dünya Savaşının hemen sonrasında bugün Birleşik Devletler’de artık irabilim bilinen alanda yapılan çalışmalar da dâhil olmak üzere dirimbilim ve matematikteki gelişmelerden çok etkilenebilecek olan bazı lisans sonrası öğrencilerin kendi aralarında yaptıkları tartışmalarda biçimlenmeye başlamış olan “dirimsel-dilbilim bakışı” üzerinde durulmuştur. Yazar, söz konusu öğrencilerden Eric Lenneberg ve onun 1967 tarihli, yazarın kendi ifadesiyle çığır açıcı, *Biological Foundations of Language* adlı eserine atıfta bulunmuştur. Hem başlığın içeriği hem de bölümün kitaba sonradan eklenmesi bu bölümü diğer bölümlerden ayrı kılan faktörler olarak düşünülebilir. Yine de Chomsky, dil yetisi veya dil edinimini açıkladığı kısımlarda dirimsel dilbilim bakışını paralel bir şekilde ele almaya çalışmıştır. Diğer bölümlerde olduğu gibi, burada da bu konuyla alakalı belirli isim ve çalışmalara değinilmiştir. Yazara göre, dil yetisinin diğer dizimsel dizgelerin genel özelliklerine sahip olduğunu varsayarsak, bireyde dilin gelişiminde işe karışan üç etmen aramamız gerekir: 1. Kalıtsal etmenler. 2. Deneyim. 3. İlkeler. Sonrasında bu etmenlerin detaylı açıklamalarına yer verilmiştir. Son olarak, dil yetisine özgü özellikleri giderek daha iyi kavradığımızı belirten Chomsky, yüzyıllardır kafaları meşgul eden problemlerin de hâlâ bir çözüm beklediğini itiraf ederek kitabı sonlandırmıştır.

Dizin bölümünde ise, yazarın metin içerisinde atıfta bulunduğu araştırmacılar/bilim adamları ve bunların geçtiği sayfaların işaretlenmesi yapılmıştır.

Genel Değerlendirme

Noam Chomsky’nin **Language and Mind (Dil ve Zihin)** başlıklı kitabı dil ve zihin arasındaki ilişkiyi gözleterek, temelde, evrensel dilbilgisinin ilkelerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Genel değerlendirmeye geçmeden önce üç önemli hususa dikkat çekmek istiyorum; öncelikle, kitap, yazarın üniversitede belirli aralıklarla yaptığı konuşmalardan oluşmaktadır. Bu nedenle, kronolojik olarak bir anlam bütünlüğü bulunmayabilir. İkinci olarak, burada ele alınan fikirler daha önce çalışılmış metinlere dayanmaktadır. Dolayısıyla, bu kitabı okumadan önce yazarın dilbilim alanındaki temel çalışmalarına bakılmalıdır. Son olarak, tanıtımını yaptığımız kitap çeviri/tercüme olduğu için orijinaliyim gibi okunmamalıdır. Mümkünse, aslı ile mukâyeseli bir şekilde okunmalıdır.

Yukarıdaki uyarıları da göz önünde bulundurarak şöyle bir değerlendirme yapabiliriz; ilk olarak, yazar ve kitap değerlendirmesi daha sonra çevirinin/tercümenin değerlendirilmesi. Yazarın geçmişi, günümüz ve gelecek şeklinde bir tasnife gitmesi, ele aldığı konunun bütüncül bir şekilde kavranmasını kolaylaştırmıştır. Yine de, metnin tamamına bakıldığında bölümler arasındaki tasnif okuyucuya kalmaktadır. Yazar, ileri sürdüğü görüşleri çok sayıda cümle örnekleri ile ispat etmeye çalışmıştır. Bu durum, konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Bir diğer husus, yazarın çok sayıda araştırmacı/bilim adamına atıfta bulunmasıdır. Ayrıca, çok sayıda çalışmaya da referans verilmiştir. Oldukça zengin bir okuma alanı sunan bu durum, meselenin farklı boyutlarını görme imkânı da sunmaktadır.

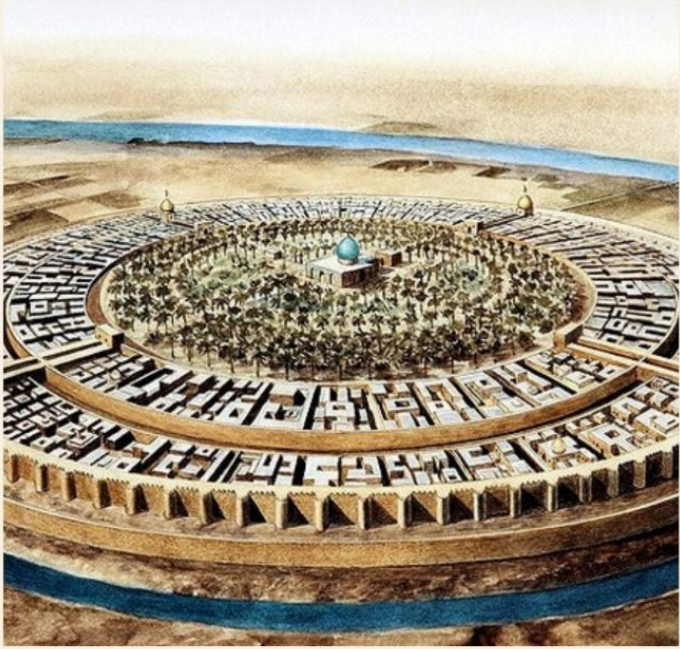
Kitap, Chomsky tarafından ileri sürülen Evrensel Dilbilgisi (ya da Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi) teorisini açıklayan çok sayıda veri ile doludur. Özellikle, derin yapı-yüzey yapı, edinç-edim vb. kavramların detaylı analizlerinin bulunması teorisinin açıklanmasında etkili olmuştur. Ancak bununla birlikte, yazar bazen ana konunun dışına çıkarak doğrudan ilgili olmayan sorunları da ele almaktadır. Bununla bağlantılı olarak, çoğu bölümün sonunda sorunun çözümü hakkında tatmin edici bilgiler yerine, genel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

İkinci olarak, tercüme/çeviri açısından bir değerlendirme yapılacak olursa, genel manada başarılı bir çeviri olduğu söylenebilir. Orijinaline ek olarak İngilizce cümlelerin tercümesinin verilmesi ve gerekli yerlerde dipnotlar ile desteklenmesi metnin bağlamına olumlu bir katkıda bulunmuştur. Buna rağmen, özellikle bazı uzun cümlelerde anlamın belirsizleştiğini vurgulamak gerekiyor. Ayrıca, çevirmenin bazı terimlere karşılık olarak seçtiği "kanıtsav", "gücül" ve "öndeyi" gibi kelimeler yerleşik bir hâl olmadıkları için açıklanması gereken terimler olarak ele alınabilir. Bunların yerine, orijinalleri de kullanılabilir.

Özetle, kitap, özel olarak, dil ve zihin arasındaki ilişkiyi anlamak için genel bilgiler sunmaktadır. Buna ek olarak, Evrensel Dilbilgisi hakkında da kayda değer veriler sunmaktadır. Kitabın dil ve zihin incelemelerini geçmiş, günümüz ve gelecek bakımından tahlili etmesi, yeni çalışmalar için teşvik edici olabilir. Özellikle, dilbilim ve felsefe ile uğraşanlar, bu kitapta ilgi çekici bilgiler bulacaktır.

Kaynakça

- Chomsky, N. (2018). Dil ve Zihin. (Çev. Ahmet Kocaman), Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Chomsky, N. (2006). Language and Mind. Cambridge University Press (Third Edition).
- Newmeyer, F. J. (1996). Generative Linguistics: A Historical Perspective. London: Routledge.
- Sezer, A. (2008). Chomsky: Dev küçük adam. Bilim ve Ütopya.
- Sezer, A. (2009). Chomsky Sonrası Çağdaş Dilbilim: Yol Ayrımına Doğru. International Journal of Central Asian Studies.

MEHMET ODABAŞI

ABBASİLERDE BAĞDAT'IN KURULMASIYLA BERABER BAŞLAYAN TERCÜME FAALİYETLERİNE BİR BAKIŞ

Abbasiler 750 senesinde Emevi hanedanını karşı bir ihtilal gerçekleştirerek iktidarı ele geçirmişlerdir. Ayaklanmanın başını çeken Ebu'l-Abbas es-Seffahyeni kurulan Abbasi Devleti'nin başına geçmiştir. Hz. Ali devrinde Medine'den Küfe'ye taşınan başşehir Emeviler zamanında Şam'a taşınmıştır.[1] Abbasi hilafetinin merkezi, ihtilalin hedefine ulaştığı ve Ebu'l-Abbas'ın biat aldığı ilk yer Küfe'dir. Hz. Ali taraftarlarının ekseriyetini barındırması sebebiyle Küfe, başşehir olarak güvenli bulunmamıştır. Bundan dolayı ilk önce hilafet merkezi olarak Fırat'ın doğusundaki Haşimiyye şehri tercih edildi. Daha sonrasında burası da başşehirlik için uygun görülmedi ve başşehirlik daha büyük bir yönetim merkezi olan Enbâr'a taşındı.[2]

[1] Hakkı Dursun Yıldız, "Abbasiler (I. Siyasi Tarih)", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (1. cilt), İstanbul, TDV Yayınları, 1988, s. 31.

[2] Adem Apak, Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (4. Cilt) [Abbasiler Dönemi], İstanbul, Ensar Neşriyat, 2020, s.89.

İlk Halife Ebu'l-Abbas'ın vefatından sonra 754 senesinde yerine geçen kardeşi El-Mansur, hem Enbâr'ın Hz. Ali taraftarlarının bulunduğu Küfe'ye çok yakın olması hem de eski hilafet merkezi Şam'ın Akdeniz'e olan yakınlığı ve korumasız olması sebebiyle buralardan uzak daimi bir başşehir kurmayı düşünmüştür. Dicle Nehri bölgesinde yer ararken Nesturî keşişlerinin tavsiyesiyle Sâsânî İmparatorluğu'nun eski başkenti Medâin yakınlarında meskûn bir yer belirlenmiştir. Eski şehrin taşlarının yeni şehrin inşasında kullanıldığı da söylenmektedir. Kurulan yeni şehir, esas ismini aynı bölgede bulunan eski İran köyü Bağdat'tan almaktadır.[3]

Halife Mansur dört mimarbaşı ile beraber şehrin planını hazırlar. Dairevi formda, eşit düzlemde dik bir şekilde birbirini kesen iki ana cadde ve keşiştiği orta noktaya yapılacak saray ve cami üzerinden şekillenen dört ana caddenin olduğu bir şehir planı hazırlanır. Dairenin merkezindeki halifenin sarayı ve cami, Babûz-Zeheb veya Kubbetu'l-Hadra olarak isimlendirilmiştir. Bu yapıların etrafında muhafız birliklerinin kışlaları daha sonra bunların etrafındaki konumlara ise halifenin çocuklarının, vezirlerin ve diğer devlet ricalinin evleriyle devlet daireleri inşa edildi. "Mansûr'un bu plânı seçmekteki maksadı hiç kimsenin evinin halifenin evine başkalarından daha yakın olmaması, belki de bundan da önemlisi halifenin etrafını muhafızların ve güvenilir adamlarının çevrelediği emin bir yerde bulunmak arzusu idi. Üstelik dışardan gelebilecek tehlikelere karşı da güvende olacaktı." [4]

Yapılan plandaki dört ana cadde dairenin ortasından daireyi kuşatan surlara kadar uzanıyordu. Şehrin sosyal hayatı, kurulan pazarlar ve diğer ticaret faaliyetleri bu caddeler etrafına yapılan yüksek kemerli dükkanlar üzerinden şekilleniyordu. Ayrıntılar gözetilerek ince düşünülen bu şehir planının Halife Mansur'un geometrinin kurucusu İskenderiyeli Öklid'e olan hayranlığından kaynaklandığı söylenmektedir. "İnşaatın başlangıç aşamasında Bağdat'ın etrafına iki sur inşa edildi. Surlardan her birinin dört kapısı olup bu kapılar isimlerini aldıkları yönlere açıyordu: Küfe Kapısı, Basra Kapısı, Horasan Kapısı, Şam Kapısı. Bütün kapıların üzerinde yüksek bir kule mevcut olup kuleler arasında 28 adet burç bulunuyordu. Mansur daha sonra güvenliği artırmak için iç tarafa yeni bir sur daha ilave ettirdi." [5] Şehrin kuruluş sürecinde ortaya çıkan ayaklanmalar inşaat faaliyetlerini iki yıl sekteye uğratmasından dolayı şehrin genel taslak inşası 763 senesinde tamamlandı. "Halife bunun ardından ailesini, ordu birliklerini, hazinesini ve diğer devlet dairelerini hızlı bir şekilde yeni başkente intikal ettirdi. Bu sürede surların yapımı ve şehrin dışarıdan koruyacak hendeklerin kazılma işlemleri devam ediyordu. Nihayet üç yıl sonra 766 yılında inşa faaliyetleri tümüyle tamamlandı.

[3] A.e., s.90.
[4] A.e., s.91.
[5] A.e., s.92

Bağdat'ın inşa masrafının yaklaşık beş milyon dirheme ulaştığı rivayet edilir. Bu faaliyette birçok işçi, mühendis ve usta hizmet vermiştir. Çalışanların arasında en tanınmış olanları ise şehrin planını çizmekte hissesi bulunan Haccac b. Ertat ile İmam Ebu Hanife idi. Ebu Hanife'nin inşaat esnasında tuğla ve kerpiç sayımında hizmet gördüğü zikredilir. Rivayete göre o, inşaat malzemesinin miktarının tespitinde tek tek saymak yerine, metre kare ile hesaplamaya benzer yeni bir usul geliştirmiştir. Bağdat'ın inşası tamamlanınca Fırat ile Dicle arasında bir kanal açılmış, bu sayede yeni başkent uluslararası suyunu bağlamıştır.”[6]

Yeni kurulan şehrin eski yerleşim yeri olması hasebiyle kullanılan hatta Hammurabi kanunlarında “Tanrının ihsanı veya armağanı” manasında geçen Bağdadu (Bağdat) yerine Halife Mansur kurduğu şehre Kuran'da cennet manasında kullanılan “dârüsselâm” kelimesinden ilham alarak Medinetüsselam (Barış şehri) ismini verdi.[7] Şehir kurulduktan sonragiderek nüfusu artarken diğer yandan sosyal ve kültürel manada giderek gelişim gösteriyordu.

Abbasiler hilafeti elinden aldıkları Emeviler'in başşehirini değiştirmekle kalmayıp izledikleri politikalarda da farklı uygulamalar izlemişlerdir. Emeviler zaman içerisinde Arap milliyetçiliğine evrilen bir idare anlayışı benimsemişlerdir. Mevali sınıfı olarak isimlendiren gayri Arap Müslümanlara karşı katı politikaları tefrika zemini oluşturmuştur.” Bu anlayış gayri Arap unsurların iktidarı mutlak anlamda tekellerinde bulduran Araplara karşı memnuniyetsizliğine, zamanla da nefretine sebep olmuştur.”[8] Bu da Abbasilerin ihtilalinde mevalilerin desteğini almasında önemli rol oynamıştır. Ayaklan mamevalilerin yoğun olduğu Horasan'da başlatılmıştır ve Türkler ön plana çıkmasına sebep olmuştur.[9] Bu ilişkiler içerisinde Abbasi hilafetinde mevalilere devlet kademelerinde hem idari hem de askeri görevler verilmiştir. Abbasilerin Türklerle olan yakın münasebeti buradan başlamış oldu. Zaman içerisinde de Türklerin devlet içerisindeki itibarı arttı. Yine Emevilerin izledikleri fetih politikaları, geniş topraklara sahip olmalarını sağlamışken Abbasiler bundan farklı olarak elinde bulundurdıkları yerlerin ihyasına ve refah seviyesini geliştirmek için gayret etmişlerdir. Bu süreçte farklı kültürlerden entelektüel bilgi aktarımı/kazanımları ve ilmi çalışmaları devlet politikası olarak desteklendi.

Emevilerle başlayan Antik Yunan felsefesi ve diğer medeniyetlerin literatürlerinden tercüme faaliyetleri Abbasilerle giderek arttı ve bu politikalar çerçevesinde gelişti. “Anlatılır ki, büyük Abbasi Halifesi Me'mun rüyasında, bir sedire uzanmış mavi gözlü, asil yüzlü bir adam görmüş. " Kimsin?" diye sormuş ona. "Aristoteles" cevabını alınca çok memnun olmuş ve büyük filozofa, iyilik, yasa ve inanç üzerine tartışmaya koyulmuşlar. Bu efsane şaşırtıcı gelebilir bize ve İslâm dünyasının hükümdarının, nasıl olup da bir Antik Çağ pagan filozofundan esinlenebildiği sorulabilir. Aslında bu efsane, Ortaçağın başlıca entelektüel hadiselerinden birinin, Yunan kazanımlarının İslâm kültürünün parçası haline gelişinin ve oradan Batı'ya geçiş sürecinin bir tezahürüdür.”[10]

[6] A.e.s.93.

[7] Abdülaziz ed-DÜRİ, “Bağdat (I. Genel Bakış)”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (4. cilt), İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s. 426.

[8] Adem Apak, Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (3. Cilt) (Emeviler Dönemi), İstanbul, Ensar Neşriyat, 2021, s.250.

[9] A.e.s.250.

[10] Peter Whitfield, Batı Biliminde Dönüm Noktaları, Çev. Serdar Uslu, İstanbul, Küre Yayınları, 2018, s.55.

Halifenin rüyasına ayrıntılı göz atmak gerekirse şöyledir: "el-Me'mûn anlatıyor: Rüyamda beyaz tenli, al benizli, geniş alınlı, kaşları bitişik, kel kafalı, gözleri masmavi, halim selim bir adamın yatağına oturmuş bir halde beklediğini görünce korkudan tir tir titredim. "Kimsin?" dedim. Adam "Ben Aristoteles!" diye cevap verdi. Bunu duyunca rahatladım. "Bilge adam!" dedim, "Size bir sorum var". Adam "Sor bakalım" dedi. "İyi olan şey nedir?" diye sordum. "Akla göre iyi olan şeydir" dedi. "Sonra?" dedim. "Hukuka göre iyi olanıdır" diye cevap verdi. "Daha başka bir şey var mı?" diye yeniden sorunca "Halkın gözünde iyi olanıdır" diye cevap verdi. Sorumu bir kez daha tekrarlayınca "Hepsi bu kadar" dedi. İşte kitapların ortaya çıkmasını sağlayan kesin sebeplerden biri de bu rüyaydı. Me'mun, bu rüya ile ilme ve tercüme yönelmemin, ilme olan tutkusundan dolayı bu rüyayı görmüştür görüşü daha baskındır. Me'mun'un ilme olan düşünlülüğü düşünülürken bu fikrin doğru olduğu açık bir şekilde görülmektedir.[11] Böyle bir anlatının ortaya atılması dahi bu faaliyetlere teşvik edilmesinin zeminini oluşturmaktadır. Bununla beraber tüm entelektüel disiplinlerle bizzat alakadar oldular.

"Kelâmın neşet ettiği Grek tercüme yollarından felsefi bir hareket de zuhur etti. Grekçe philosophos kelimesinden Araplar çoğulu felâsife olan feylesûf kelimesini oluşturdular. Bu kelimeye karşılık gelen soyut isim ise "felsefe"dir. Arap İslâm felsefesinin temsilcileri zaman zaman bir tür ek karakteri gösterebilir de ben onlardan felâsife olarak bahsedeyim. Bu terim, bu insanların dar anlamda kendilerini sadece felsefeye hasretmedikleri aynı zamanda genellikle Greklerin araştırdığı bir ya da birden çok bilim dalında uzman oldukları gerçeğini açıklamaya da yardım etmektedir.[12] Bu atılımlar böylece kalmayıp yine devlet kademelerinde ayrı bir öneme sahip oldu. Richard Walzer'in Grek felsefesini İslam dünyasına benimsetmeye çalışan ilk filozof olarak tanımladığı Ya'kup b. İshak el-Kindî, Halife Mu'tasım'ın oğlu Ahmed'e hocalık yapmıştır.[13] Kindî, akla ve felsefeye ehemmiyet gösteren Halife Mu'tasım'a felsefe sahasında en kapsamlı ve en mühim kitabı olan "Kitâb fi'l-Felsefet'i-Ülâ"yı yazdıktan sonra takdim etmişti. Hem halifeye hem de oğluya aralarında müsbet ve yakın ilişkileri vardı. Bu örneklendirmeler bu faaliyetlerin devlet tarafından karşılık bulmasının bir neticesidir.[14]

Bu süreçte devletin müesseseleştirdiği Yunan felsefi ve bilimsel eserlerin tercüme çalışmalarını yaptırdığı Darü'l-Hikme (Beytül-Hikme) kurulmuştur. Tercüme faaliyetleri üzerinde durulan ve farklı diyarlardan toplanan metinler oldukça dikkat çekicidir. Bu metinler Yunancadan dönemin Ortadoğusunun kültür dili olan Süryaniçeye çevriliş Arapçaya aktarılıyordu.[15] Bu geçiş katkı sağlayanlardan dönemin en meşhur çevirmeni Hıristiyan Huneyn bin İshak (ö. 260/873) tarafından yapılmaktaydı. Babası tarafından eğitilen İshak b. Huneyn (ö. 298/910) ise müslümanların için ayrı önem verdiği Ptolemaios'un (Batlamyus) Algamest-Sintaksis (el-Mecis'ti) ve Euclides'in (Öklid) Elementler (Uşûlü'l-Hendese) isimli eserleri Arapçaya tercüme etmiştir. İslam matematiğinin ve astronomisinin en güvenilir kaynakları olarak kabul görmüşlerdir. Lakin bu eserler üzerine bilinen ilk Arapça tercümeler İshak b. Huneyn'in çevirdikleri değildir. Öklid'in Elementleri'nin[16] ve Batlamyus'un Sintaksis'inin[17] daha ilk yıllarda Arapçaya kazandırılmıştır.

[11] Fatma Betül Aslan, "İslam Öncesi Dönemden Ermevi Döneminin Sonuna Kadar Tercüme Faaliyetleri", Eskişeyni, Sayı27, 2013, s.172.

[12] W. Montgomery Watt, İslâm Düşüncesinin Teşekkül Dönemi, Çev. Osman Demir, İstanbul, Ketebe Yayınları, 2021, s. 310.

[13] A.e., s. 310-313.

[14] Mutlu Soylik, Bâmerâzî Dönemi Abbâsî Halifelerinin Din Politikası, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2019, s. 65.

[15] Peter Whitfield, Batı Biliminde Dönem Noktaları, s.57.

[16] Hüseyin Gazi Topdemir, "Öklid", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (34. cilt), İstanbul, TDV Yayınları, 2007, s.24.

[17] Cengiz Aydın, Gülşeren Aydın, "Batlamyus", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (5. cilt), İstanbul, TDV Yayınları, 1992, s.196.

Hatta İslâm medeniyetinde geometri alanında Yunancada tercüme edilen ilk eser Öklid'in Elementler'dir. Antik Yunan'dan Arapçaya kazandırılan diğer önemli eser, Yunan geometrisinin zirvesi olarak kabul edilen Pergeli Apollonios'un Arşimet fikirlerinin geliştirdiği en ünlü eseri Konikler kitabının tercümesi Kitâbü'l-Mağrûrât'dır.[17] Tercüme edilen eserlerin ilk olarak sistemli şekilde ele alınması Halife Mansur zamanındadır. "Halife Mansûr dönemindeki tercüme faaliyetlerinde en önemli rolü aslen İrânî olup ömrünün son dönemlerinde Mecûsilikten vazgeçerek İslâm'a girmiş olan İbnü'l-Mukaffa (ö. 759) üstlenmiştir." [18]

Çeşitli medeniyetlerden tercüme edilip Arapçaya kazandırılan eserlerden bazıları göstermek gerekirse; Aristoteles'in Poetika ve Retorik'ası bu dönemin tercüme faaliyetlerindedir. Mansûr İbnü'l-Mukaffa'ya Aristo'nun Organon'unun ilk üç kitabı ile Porphyrios'un bu esere giriş niteliğinde yazdığı Eisagoge'yi (İşâgûci) tercüme ettirmiştir.[19] "Aristoteles'in Organon'unun ilk üç ya da dört kitabının mantık adıyla resmi eğitimin bir parçası olduğu hemen hemen kesindir. Yine bu dönemde Hint astronomisine ait Sind-Hind adlı eseri tercüme edilmiştir.[20] Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'den La Fontaine'e kadar sayısız kişiye ve esere kaynaklık eden Kelile ve Dimne, bu dönemin bu alanda ilk vasfını taşıyan tercüme kazanımıdır. HalifeMansur tarafından İbnü'l-Mukaffa'ya Pehlevi'den Arapçaya tercüme ettirilmiştir.[21]

Hipokrat ve Galen'den pek çok tıp kitabının tercüme edildiği söylenmektedir.[22] Bir başka faaliyet olarak belirtilebileceğimiz Habib b. Bihriz'inçevirdiği Yeni Pisagorcı Gerasalı Nikomakhos'un Aritmetiğe Giriş'i üzerinde Kindî'nin düzeltmelerde bulunmasıdır. Sâbit b. Kurre'nin Gerasalı Nikomakhos'un Aritmetik tercümesi "her yönüyle gerçek bir sanat eseri"[23] olarak takdir görmektedir. Ayrıca Sâbit b. Kurre Pergeli Apollonios'un Koni Kesitleri kitabını, Öklid, Ptolemye Theodosios'un eserlerini ve bunlarla beraber Archimedes'in matematik alanındaki bütün çalışmalarını Arapçaya çevirmiştir.[24] Kaynaklarda Platon'un eserlerinin tercümesiyle ilgili yeterli bilgi bulunmamakla beraber,Devlet'i ve Kanunlar'ı Huneyn b. İshak ile Yahyâ b. Adî, Sophistes'i İshak b. Huneyn,Timalios'u Yuhannâ b. Btrîk ve Huneyn b. İshak tercüme etmiştir.[25] Şölen türünden bazı Platon diyalogları da tercüme edilmiştir. Aristoteles'in nerdeyse bütün eserleri müslümanlar tarafından bilinmekteydi.

[17] Muhammed Süveysi, "Hendese", Türkiye DiyanetVakfı İslam Ansiklopedisi, (17. cilt), İstanbul,TDV Yayınları, 1998, s. 196.

[18] Hacer Şahin, Sebepleri ve Sonuçları Açısından Halife Mansûr'un Tedvîn Emri, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2019, s. 41.

[19] Muhiittin Macit, "Tercüme Hareketleri", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (40. cilt), İstanbul, TDV Yayınları, 2011, s. 501.

[20] Dimritri Gutas, Yunanca Düşünce Arapça Kültür, Çev. Lütfü Şimşek, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003, s.27; Mahmut Kaya, "Beytülhikme", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (5. cilt), İstanbul, TDV Yayınları, 1992, s.89.

[21] Adnan Karaismiloğlu, "Kelile ve Dimne", Türkiye DiyanetVakfı İslam Ansiklopedisi, (25. cilt), Ankara, TDV Yayınları, 2022, s. 211.

[22] Hacer Şahin, Sebepleri ve Sonuçları Açısından Halife Mansûr'un Tedvîn Emri, s. 41.

[23] Dimritri Gutas, Yunanca Düşünce Arapça Kültür, s. 137-141.

[24] İhsan Fazlıoğlu, "Sâbit b. Kurre", Türkiye DiyanetVakfı İslam Ansiklopedisi, (35. cilt), İstanbul, TDV Yayınları, 2008, s. 353.

[25] Muhiittin Macit, "Tercüme Hareketleri", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, s. 502.

Aristo'nun mantık külliyatını Arapça'ya çevirenler şunlardır: Kategoriler (Kitâbü'l-Ma'külât) İshak b. Huneyn ve Abdullah b. Mukaffa; Önermeler (Kitâbü'l-İbâre) İshak b.Huneyn; Birinci Analitikler (Kitâbü'l-Çiyâs) Theodoros; İkinci Analitikler (Kitâbü'l-Burhân) Mettâ b. Yûnus;Topikler (Kitâbü Mevâzî'l-cedel) ilk tercümesil. Timotheus ve ekibi, ilk yedi bölümü Saïd b. Ya'kûb, sekizinci bölümü İbrâhim b. Abdullah, ayrıca tamamı Yahyâ b. Adî; Sofistik Deliller (Kitâbü Tebkîti's-Süfesta'yyin) Yahyâ b. Adî, İbn Zû'râ ve İbn Nâime el- Himsî; Retorik (Kitâbü'l-Ĥaṭābe) İshak b. Huneyn ve İbrâhim b. Abdullah; Poetik (Kitâbü'ş- Şî'r) Mettâ b. Yûnus ve Yahyâ b. Adî. Aristo'nun tabiat ilimlerine dair külliyatı ve mütercimleri ise şöyledir: Fizik (es-Semâ'u'ṭ-ṭabî'i) İshak b. Huneyn şerhleri: Ebû Ali b. Semh, Yahyâ b. Adî, Mettâ b. Yûnus, İbnü't-Tayyib es-Serahsî (eser başkaları tarafından da bölümler halinde birçok defa tercüme edilmiştir; Gâk ve Veryüzü(es-Semâ' ve'l-âlem) Yuhannâ b. Bitriḳ (Ebû Zeyd el-Belhî eserin bir kısmını şerh etmiş, Huneyn b. İshak eserden seçtiği on altı meseleyi Arapça'ya çevirmiştir); Oluş ve Bozuluş (el-Kevn ve'l-fesâd) İshak b. Huneyn ve Saïd b. Ya'kûb (çeviri kaybolmuştur); Meteoroloji (el-Âş ârû'l-'ulviyye) Yuhannâ b. Bitriḳ; Zooloji (Kitâbü'l-Ĥayevân) Yuhannâ b. Bitriḳ ve İbn Zû'râ; Psikoloji (Kitâbü'n-Nefs) İshak b. Huneyn; Duyu ve Duyumlar (el-Ĥis ve'l-maḥsûs) Mettâ b. Yûnus. Aristo'nun daha sonra özel bir disipline adını verecek olan Metafizik isimli eseri çeşitli bölümler halinde değişik mütercimler tarafından çevrilmiştir. "Küçük a" bölümünün İshak b. Huneyn, "Büyük Alfa" bölümünün Nazîf b. Eymen, "Beta" bölümünden sonuna kadar olan kısmını Astas tercüme etmiştir. Günümüze ulaşan tek Metafizik nüshası İbn Rüşd'ün şerhinin içinde yer alan metindir. Mettâ b. Yûnus, Metafizik'in "Lamda" bölümüne İskender Afrodisi ve Thémistius tarafından yapılan şerhleri çevirmiştir. Aristo'nun Nichomakos Ahlak'ını (Kitâbü'l-Aḥlâk) İshak b. Huneyn Arapça'ya çevirmiş, Fârâbi ve İbn Rüşd gibi düşünürler tefsir etmiştir. Politika'dan İslâm düşünürleri haberdar olsalar da tercüme edildiğine dair bir bilgi yoktur.[26] Bu tercüme müktesebatının bulluğu ve İslam dünyasına etkisi sebebiyle Aristoteles üzerinde en çok konuşulan ve eser yazılan Antik Yunan filozoflardan birisi olmuştur.[27]

Tercüme faaliyetleri sırasında gelişen dikkat çekici bir anekdot olarak: "El-Mansur'un oğlu ve halefi, halife el-Mehdî'nin (ö.785)Aristoteles'in Topika isimli kitabının Arapça'ya çevrilmesini emrettiği kesin olarak bilinmektedir. Çeviri, Nesturî patriği I. Timotheos tarafından yapıldı. Patrik, kitabı mâ. 782 civarında, Musul valisinin Hıristiyan kâtibi Ebu Nuh'un yardımıyla, Yunanca'sına danışmayı da ihmal etmeden, Süryanice'den çevirdi. Bu çeviri Topika'nın tek çevirisi olarak kalmayacaktı. Yüzyıl kadar sonra, Ebu Osman ed-Dimaşkı kitabın bir çevirisini daha, bu kez Yunanca aslından yaptı. Elli yıl sonra kitabı, İshak İbn Huneyn'in Süryanice versiyonundan Yahya İbn Adî çevirdi.

[26] Muhihtin Macit,"Tercüme Hareketleri", Türkiye DiyanetVakfı İslam Ansiklopedisi, s.502-503.

[27] İslâm dünyasında Aristotelesi öğelerle usul bakımından Aristo'yu takip edenlere Meşşâyûn ve temsil ettikleri okula da Meşşâlik ismi verilmiştir. Aristo mantık disiplininin kurucusu sayıldığı için "sâhibü'l-mantık", ilimleri sistematize edilmesini sağlamasından dolayı "el-muallimü'l-ewvel" isimlendirilmesi yapılmıştır. "Şunu da belirtmek gerekir ki Meşşâiler için Aristo felsefesini öldüğü gibi takip veya taklit etmek söz konusu değildir. Aynı ekole bağlı oldukları halde, mesela Kindî, Fârâbi, İbn Sînâ ve İbn Rüşd'ün felsefeleri az veya çok birbirinden farklı özellikler taşır." Bkz. Mahmut Kaya, "Aristo", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (3. cilt), İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s.376.

İlk bakışta bu son derece şaşırtıcıdır; çünkü Topika okunması pek kolay bir kitap değildir ve böyle bir kitabın çeviri hareketinin daha ilk başında nasıl olup da dikkat çektiği önemli bir sorudur. Daha da önemlisi, neredeyse inanılmaz görünen ise, bir halifenin Aristoteles'in özellikle bu kitabının çevrilmesini istemesiydi. Hiç şüphesiz kitap içerdiği konular ve bu konuların İslam toplumunun ihtiyaçlarıyla ilgisi nedeniyle seçilmişti. Mehdi halkın bu ihtiyaçlarının doyurulması gerektiğini düşünüyordu. "[28] Toplumun eğitilmesi ve kültürel seviyesinin artırılması gereksinimi Abbasi devletinin halkın refahı ve huzurunun kaynağı olarak benimsemiştir.

Netice olarak bu faaliyetlerin devlet ricali tarafından ileri sürülüp ve desteklenmesi oldukça önemlidir. Entelektüel kazanımların zirve adımlarının atıldığı bu çalışmalar halkta da aynı intiba ile doğru rantılı olarak yükselmiştir. Tüm bu entelektüel haz arayışının sebebi Muzetile hareketinin izleğine doğru evrilmiş olmasındandır. Abbasi devletinin tercüme faaliyetlerinden istediği verimi elde ettiği bu özgürlükçü ortam, sosyal ve kültürel gelişimi de beraberinde getirmiştir. Lakin söz konusu özgürlükçü ortam da devlet kademelerinde mezhebi görüşlerin dikte edildiği zamanlarda yaşanmıştır. [29] Bu hadiseleri belli zamanlarda devlet içerisinde kabul edilemez bir zihniyet yapılaşmasının yaklaşımı olarak bakılmaktadır. Bunları bir kenara bırakacak olursak; ele aldığımız tercüme faaliyetleri esasen epistemenin (felsefi bilgi) peşindenkoşan, bilgiyle yönetilen ideal devlet olma arzusu vardır. Bir başka açıdan Bağdat'ın ve Beyt'ül-Hikme'nin kuruluşu gibi atılımlar hem kültürel, sosyal ve ilmi açıdan medenileşmenin bir tezahürü olarak atılmış planlardı. Bu politikalar neticesinde halkta karşılık bulan şehirliliğin ve kültürel birikimin artması sağlanmıştır. Farklı medeniyetlerin özellikle Antik Yunan ve Helenistik dönem felsefesinin birikiminden faydalanılan bu atılımlar yüksek bir medeniyet ortaya çıkarma hedefinden kaynaklanmaktadır. Bağdat kuruluşundan itibaren mimari olarak yüksek bir atılım olarak kalmayıp ilmi ve kültürel olarak da zenginleşmesini sağlayan bir merkez olmuştur. Bu da toplumsal olarak ilmi ve kültürel gelişimi özümseyen "halkın gözünde iyi olan" entelektüel uğraşı ile elde edilebilir.

[28] Dimitri Gutas, Yunanca DüşünceArapça Kültür, s.67.

[29] Hayrettin Yücesoy, "Mihne", Türkiye DiyanetVakfı İslam Ansiklopedisi, (30. cilt), Ankara, TDV Yayınları, 2020, s.26-28.

Kaynakça

- APAK, Adem (2021), Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (3. Cilt) [Emeviler Dönemi], 22, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- APAK, Adem (2020), Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (4. Cilt) [Abbâsiler Dönemi], 14, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- ASLAN, Fatma Betül (2013), "İslam Öncesi Dönemden Emevi Döneminin Sonuna Kadar Tercüme Faaliyetleri", Eskişeni, Sayı 27.
- AYDIN, Cengiz ve Gülseren Aydın (1992), "Batlamyus", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (5. cilt), İstanbul, TDV Yayınları.
- ED-DÜRÎ, Abdülaziz (1991), "Bağdat (I. Genel Bakış)", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (4. cilt), İstanbul, TDV Yayınları.
- FAZLIOĞLU, İhsan (2008), "Sâbit b. Kurre", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (35. cilt), İstanbul, TDV Yayınları.
- GUTAS, Dimitri (2003), Yunanca Düşünce Arapça Kültür, Çev. Lütfü Şimşek, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- KARAIŞMAILOĞLU, Adnan (2022), "Kelileve Dimne", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (25. cilt), Ankara, TDV Yayınları.
- KAYA, Mahmut (1991), "Aristo", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (3. cilt), İstanbul, TDV Yayınları.
- KAYA, Mahmut (1992), "Beytülhikme", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (6. cilt), İstanbul, TDV Yayınları.
- MACİT, Muhittin (2011), "Tercüme Hareketleri", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (40. cilt), İstanbul, TDV Yayınları.
- SAYLIK, Mutlu (2019), Sâmerâ Dönemi Abbâsi Halifelerinin Din Politikaları, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.

bir yangının ardından
sadece küller

@ufopiverte
kalmaz,

yanmış

olmak da kalır.

Bunu

nerede

söndürsün insan?

-Ali Bayam-

